یاش توركستان

تورکستاننك ملی قورتولوشی اوچون کورەشوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی یيلنك دەقابر- ندان چیقا باشلاغان	مای (مایس) 1934	سان 54

بو ساندا:

1 — 28 مایس — اسحاق اوغلی عبدالوهاب

2 — تورك مسئلەسی — دوقتور مصطفی علی

3 — بولشەویكلەرنك «تورك دوستلغی» — مصطفی

4 — بولشەویكلەرنك توركیەگه قارشی «صمیمی دوستلغینا» شاهد بولورلق تأریخی بروثیقه

5 — توركستاندا حاكم ملی قوممونیست فرقەلارینك وضعیتی — تیمور اوغلی

6 — املا مسئلەسی توگەرەگنده — چاغاتای

7 — ملی ساویت جمهوریتلەری غازیتالاری حقنده «ساویت مطبوعاتی» — م.

8 — ناموسسزلار — تاشبالتا

9 — بەرلینده بر پروتەست توپلانیشی

10 — شرقی توركستان حقنده — حبیب الرحمن البلغاری

11 — قانون اساسی — «استقلال» مجموعەسندان

12 — آوروپا مطبوعاتندا شرقی توركستان

13 — هندستانداغی توركستان مهاجرلەری تورموشندان

I — پشاورده — شهزاده عبدالله بیك

II — دهلیده — عبدالله قیوم

14 — سورگون ایسدەلگی — بیك اوغلی

15 — توركستان خبرلەری

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

تورکستان خبرلری

تورکستاننگ طبیعی بایلقلاری

نەفت — سوڭ ییللار ایچندە تورکستاننگ مختلف ییرلەرندە یوروغوزولغان علمی آراشترمالار نتیجەسندە مملکتمزنگ ساویتلەر اتفاقی اوچون یالغز پاختا ایمەس، حتی أڭ بای نەفت منبعلارندان بولوب کیتیشی احتمالی بارلغی معلوم بولدی. تورکستاننگ نەفت بایلقلاری حقندە مجموعەمزنگ اوتکەن سانلارندا باسیلغان مقالە وە معلوماتغا قوشومچا اولاراق «پراودا» غازیتاسینگ شو ییلغی 13نچی مارت نسخەسنداغی «تورکستان یالغز پاختاغنا ایمەس، عینی زماندا نەفت منبعیدر» باشلقلی مقالەسندەن توبەندەکی معلوماتنی کیترەمز.

تورکستاننك اوزبیکستان قسمینك جنوبدەکی هاوداڭ(*) وە بوننگ تخمیناً 25 کیلومەتر اوزاقلغنداغی «اوڭ قیزیل»دا نەفت منبعلاری تاپیلیب، ایشلەتیلە باشلانغانمش.

بوندان باشقا قرغیزستان قسمینگ جلال آباد یانداغی «چاگغیر تاش»دا، اسفەرە نهری بویونداغی (تاجیکستان قسمندە) «خان آباد»، «خان آبادسای» وە «آیریتان»دا نەفت قایناقلاری کورونگەن.

موسقوا غازیتاسینگ یازغانیغا قاراغاندا، شو ییل تورکستاننگ هەر طرفیغا، آینیقسا تاشکند، شمالی قیرغیزستان وە ایسیق‌کول اطرافیغا معدن مهندسلەرندەن عبارت قومیسیونلار یوللاناجاقمش.

قالای — «پراودا»نگ 29نچی مارت سانندا «تورکستان» وە «آلای» تاغلاری بویندا قالای کانلاری تاپیلغانینی اوقودوق.

آلتون — ینە عینی «پراودا»نگ 18نچی آپریل نسخەسندا، تاشکنددەن تخمیناً 180 کیلومەتر اوزاقلقداغی چاتقال أوزەنی بویوندا وە فەرغانەدە کاسان‌سای اطرافندا آلتون کانلاری تاپیلغانلغینا دائر خبر بار.

موسقوا غازیتاسینگ بو سوگغو خبرینە بەلجیوان یاقندا ییللاردان بەری آلتون کانلاری ایشلەتیلمەکدە بولغانینی‌دا قوشوب اوتەیلوك.

(*) هاوداك سورخان دریا حوضەسنداغی «جار قورغان» استاسیونی یاقینندادر.

«28 مایس»

بوندان اون آلتی ییل ایلگەری تورك دونیاسینگ ایلك جمهوریت حکومتی — ملی آذربایجان جمهوریتی اعلان ایتلگەن ایدی. آذربایجان اهالیسینگ خاتون وە ایرکەك تیگلکدە کوپچیلك بیلەن سایلاغان «آذربایجان شورای ملیسی» بوتون آذری تورکلگینگ ملی تویغوسنە، ملی تیلەگنە ترجمان بولوب 1918نچی ییلنگ 28نچی مایسندا توبەندەکی پیانامەنی اعلان ایتمشدی:

1 — بو کوندەن اعتباراً آذربایجان خلقی حاکمیت حقنە مالك اولدیغی کبی جنوبی وە شرقی ماورای قافقاسیادان عبارت آذربایجان دخی کامل الحقوق مستقل بر دولتدر.

2 — مستقل آذربایجان دولتینگ شکل أدارەسی خلق جمهوریتی اولاراق تقرر ایدەر.

3 — آذربایجان خلق جمهوریتی بوتون ملتلەرە وە بالخاصە همجوار اولدیغی ملت وە دولتلەرلە مناسبات حسنە تأسیسنە عزم ایدەر.

4 — آذربایجان خلق جمهوریتی، ملت، مذهب، صنف، سلك وە جنس فرقی کوزلەمەدەن حدودی داخلندە یاشایان بوتون وطنداشلارا حقوق سیاسیە وە وطنیە تأمین ایلەر.

5 — آذربایجان خلق جمهوریتی، اراضیسی داخلندە یاشایان بالجملە ملتلەرە سربست انکشافلاری ایچین گەنیش میدان براقیر.

6 — مجلس مؤسسان توپلانینجایا قادار آذربایجان أدارەسینگ باشندا آرای عمومیە ایلە انتخاب اولونمش «شورای ملی» وە «شورای ملی»یە قارشی حکومت موقتەدر.

بو «ملی میثاق»ی ایلە آذربایجان تورکلگی یوز ییللق روس اسارتی زنجیرینی قیراراق اوزینگ ملی، مستقل حیاتینی قوردیغینی اعلان ایتکەن بولدی. «ملی میثاق»نگ اعلاندان ایکی کون سوگرا، 30نچی مایس 1918دە، ملی آذربایجان جمهوریتینگ ایلك ناظرلار شوراسی رئیسی

فتحعلی خان آوروپا، آسیا وه آمریقا دولتله‌ری مرکزله‌رینه تلغرافله توبه‌نده‌کی تعمیمنی تارقاتمشدی:

خارجیه ناظری حضرتله‌رینه!

«فه‌ده‌راسیونلو ماورای قافقاسیا جمهوریتینک انحلالی وه گورجستانک یه‌گی فه‌ده‌راسیوندان چیقماسی اوزه‌رینه آذربایجان شورای ملیسی، جنوبی وه شرقی ماورای قافقاسیادان عبارت اولان آذربایجانک استقلالینی اعلان وه آذربایجان جمهوریتینی تأسیس ایله‌مشدر. بوخصوصده ذات عالیله‌رینی خبردار ایتمه‌کله حکومتکزه یتیرمه‌گزی استرحام ایله‌رم. حکومتمک موقت مرکزی گه‌نجه‌در.

فتحعلی خان خویسکی

آذربایجان جمهوریتی هیئت وکیله رئیسی».

قارداش آذربایجانک ملی دولت قوروشی بوتون تورك دونیاسینی سیوینچله‌رگه غرق ایتمشدی. روس اسارتنده‌ن قورتولماق اوچون مجادله یوروتوب تورغان تورکستان، ایدیل-اورال، قریم تورکله‌ری ملی شرقیلاردا «توران یولی»، «توران کوپروکی» آتالغان بو تورك أولکه‌سینک ملی حکومت قورغانلیغنی موسقوا بویونتوروغندان قورتولماق اوچون ساواشماقدا بولغان تورکلك اوچون بویوك بر بخت‌کیتریچی بر حادثه‌کبی تلقی ایتدیله‌ر. تورکیه ایسه آذربایجان استقلالینی تأمین ایشنده فعلاً قاتناشدی. آناتولو محمدجیکله‌ری آذربایجانک یارده‌میگه باریب، اونی روس وه ئه‌رمه‌نی جلادلاردان قوتقاردیلار وه بو «کیچیك تورکیه»نی استقلال دوشمانلاریغا قارشی قورال‌کوچیله حمایه ایتدیله‌ر. بو صورتله آذربایجان تورکلگی اوز قارداشلارینک قورتولوشی اوچون، جانینی، قانینی آیاماغان باتر آناتولو محمدجیکله‌رینک تورك تأریخنده آلتون حرفله‌رله یازیلاجاق فداکارلقلاری آرقاسندا اوز یورتندا ملی حیات قوروب وه اوچ توسلوملی بایراغینی یوکسه‌لتوب، اونک کولکه‌سنده یایراشغا باشلامشدی. فقط تورکستان، ایدیل-اورال، قریمدا قورولغان ملی حکومتله‌رنی قورال‌کوچیله تارقاتماقدا موفق بولغان روس اوردوسی تینچ وه‌راحت یاشاب

تورغان آذربایجانی‌دا قایتادان استیلا ایتب، موسقوانک بر مستملکه‌سی حالیغا ئه‌یله‌نتردی. بو صورتله آذربایجان تورکلگی‌ده ساناقسز شهیدله‌رینک قانیله قورولغان مسعود حیاتندان محروم ایتلیب، طبقی تورکستان، ایدیل-اورال وه قریم‌کبی روس بولشه‌ویکله‌رینک ظالم پنجه‌سیگه کیریب قالدی. اون تورت ییلدانبه‌ری بو تورك أولکه‌سی‌ده موسقوانک رحمسز مستملکه سیاستیگه معروض قالیب تورروبدور. فقط ایکی ییلچا ملی، ایرکین تورموشنک لذتینی تاتقان آذربایجان تورکلگی قارا کونله‌رینک باشلاندیغی آندانبه‌ری آراسی‌کیسیلمه‌گه‌ن مجادله‌سنده تورماسدان دوام ایتب، ملی تیله‌گنده اصرار ایتب کیلمه‌کده‌در. آذری استقلالچیسی مستولی قوتگه قارشی:

سه‌نده «اوراق» وارسا، به‌نم «آی»م وار،
«اوغوز»دان آلدیعم یایم وار،
ملیت ده‌نیله‌ن بر سرایم وار،
یه‌شیل دیارك کوك پاسبانی به‌نم...

••••••••

روسه «یولداش» دیمه‌م دوشماندر او،
یوردیمی براقمام جانانمدر او،
توپراق دییب‌کیچمه‌م وطنمدر او،
آذربایجانیمک حکمرانی به‌نم...

دیه‌ره‌ك تورکلکنک یگانه دوشمانی روسلققا قارشی بویوك ایمان وه عزمله مجادله ایتدیکی بارچامزچا معلوم بر حقیقتدر. 28 مایسنک تیزده‌ن آذری تورکله‌ریگه وه اونلارله برابر بوتون تورکلکگه میسر بولاجاغینا بز یوره‌کده‌ن ایناناMز.

اسحاق اوغلی عبدالوهاب

* * *

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

تورك مسئله‌سی

یاقیندا جمعیت اقوامی، داها دوغروسی بوتون متفکر بشریتی جدی صورتده اشغال ایده‌جه‌ك اولان بویوك مسئله‌له‌رده‌ن بری تورك مسئله‌سیدر. تورك مسئله‌سی تورکجه قونوشان اقوامنگ استقلالی مسئله‌سی دیمه‌کدر. بو اقوامنگ استقلال مجادله‌سی یالگز تورکله‌رك قومشولارینی ده‌گیل عینی زماندا بوتون آوروپایی علاقه‌دار ایده‌ر. حتی آوروپا مدنیتی، غرب مدنیتی دیدیگیمز مدنیت حاضره‌نگ مقدراتی بو چه‌تین ایشله علاقه‌داردر. چونکه تورك ملتینگ آڭ بویوك دوشمانی عینی زماندا مدنیت حاضره‌نگ‌دا دوشمانیدر. بز بو مسئله‌یی شو شکلده خلاصه ایدییورز:

I — تورك ملتی یالگز تورکیه‌ده‌کی تورکله‌رده‌ن عبارت ده‌گیلدر.

II — ادرنه‌ده‌ن آلتایلارا قادار اوزانان قطعهٔ ارض اوزه‌رنده یاشایان تورکله‌رك آنجاق بیشده بری مستقلدر.

III — آنجاق بیشده بری مستقل اولان بر ملته مستقل ملت نامی ویریلمه‌ز.

IV — تورك ملتینك غیرمستقل اقسامی همه‌ن کاملاً روسیه‌یه اسیردر.

عمومی حربی متعاقب تورك ملتی غازی مصطفی کمالگ داهیانه أداره‌سیله غرب مدنیتنه تام وه مطلق صورتده داخل اولمشدر. بوگا مقابل روسیه او مدنیتده‌ن چیقماقله قالمایاراق اونی ییقماق اوچون ئه‌لنده‌ن گه‌له‌نی یاپمش وه بوتون جهانداکی سیاسی، اقتصادی وه اخلاقی هرج وه مرجگ آڭ بویوك عامللارندان بری اولمشدر. روس قومی ذاتاً هیچ بر زمان غرب مدنیتیله امتزاج ایده‌مه‌مشدی. مدنیت روس روحنه ده‌رین صورتده نفوذ ایده‌مه‌دی. بر یالدیز، بر جلا اولاراق قالدی. هیچ بر زمان آگلامادیغی حریت وه ملکیت پره‌نسیپله‌رینگ آوروپادا تهلکه‌یه کیردیگینی ظن ایدینجه دوشمان طرفنا کیچدی. بوکون قوممونیزم نامنا آوروپایا خصم اولان روسیه یارین باشقا بر وسیله ایله فقط محقق مدنیت علیهنه آوروپایا هجومده‌ن چیکینمه‌یه‌جه‌کدر.

حالبوکه تورکیه اوچنچی سلطان سلیم زماندانبه‌ری دوام ایده‌ن غربلیلاشماق حرکتنه فاصله ویرمه‌مش وه سوڭ تورکیه انقلابی بر باشلانغیچ شکلنده ده‌گیل بر نتیجه حالندا کندینی کوسته‌رمشدر. تورك انقلابینگ اوچ بویوك وصف فارقی واردر:

I — تورك ملتی مسلمان اقوامنگ لیده‌رلگنده‌ن واز کیچمشدر. بو صورتله اتحاد اسلام سیاستنه قطعی صورتده نهایت ویریلمشدر.

II — تورك انقلابی ملی بر انقلابدر. سیاسی، بدیعی، حقوقی وه اقتصادی مؤسسه‌له‌ری ملی اساسلار اوزه‌رینه قورولدی. ذاتاً غرب مدنیتنه منسوب هه‌ر مؤسسه آز-چوق ملی بر تامغا تاشیماقدادر. غرب مدنیتنگ بو وصفینی مصطفی کمال قادار ایی آگلامیان له‌نین عمومی حرب عرفه‌سنده بوتون سوسیالیست دونیاسنا خطاباً نشر ایتدیکی بیانامه‌یه رغماً آلمان سوسیالیستله‌رینگ ملی غلیانینی گورونجه حیرته دوشمش وه انکسار خیاله اوغرامشدی. عینی حال جهاد مقدس اعلان ایده‌ن بزم خلیفه‌نگ‌ده باشینا گه‌لمشدی.

III — تورك انقلابی دین ایشله‌رینی دونیا ایشله‌رنده‌ن آیرمشدر. بو صورتله تورکیه‌ده واضع قانون مدرسه‌نگ تحکمنده‌ن قورتولمش، گیره‌ك دولت گیره‌ك دیگر اجتماعی مؤسسه‌له‌ر بویوك بر سربستیء حرکته نائل اولمشدر.

بونگ نتیجه‌سی اولاراق تورکیه غرب حقوقینی (مدنی قانون، جزا قانونی) قبول ایتمشدر.

عمومی حربدان وه استقلال مجادله‌سنده‌ن فقیر وه یورغون چیقان تورکیه باشلادیغی اعمار وه احیا حرکتی اوچون سرمایه‌یه محتاج ایدی. بونی آوروپا اوگا ویرمه‌دی. شیمدیگی تورك-روس دوستلغی آوروپانگ خطاسیدر. بو خطا تعمیر ایدیلمه‌لیدر. بو خطا تعمیر ایدیلیرسه تورکیه محقق وه قطعی صورتده آوروپا طرفنا التحاق ایده‌جه‌کدر. تورکیه آوروپایی ممنون ایتمه‌ك اوچون ئه‌لنده‌ن گه‌له‌نی یاپییور. نته‌کیم دوستی روسیه‌یه رغماً جمعیت اقوامه کیرمشدر.

شیمدیلك تورك‌ـروس دوستلغی آشکار صورتده صنعی اولماقله برابر بعض اقتصادی شرطلارڭ محصولیدر. اوچ سبب دولاییسیله روسیه تورکیه دوست اولاماز:

I — بوغازلار تورکیه‌نک ئه‌لنده‌در. II — روسیه قوممونیست، تورکیه قاپیتالیستدر. III — روسیه‌ده استقلال مجادله‌سی یاپان قرق میلیون تورك واردر. غازی تورکیه‌سی بونلارڭ رهبریدر.

تورك ملتی اسلامیته داخل اولدوقدان سوڭرا ناصل عصرلارجا اسلام مدنیتینک یگانه حامیسی وه مدافعی اولاراق قالدی ایسه استقبالدا غرب مدنیتینی‌ده مدافعه ایده‌جه‌کدر. تورك قومی غرب مدنیتینک احتیاط قوتله‌ریدر. وه هیچ به‌کله‌نیلمه‌دك بر زماندا ساحه‌یه داخل اولاجاقدر.

تورك ملتی بر مدنیتی قولای قولای قبول ایتمه‌ز. فقط ایتدیگینی سویله‌ینجه آرتق سوزنده‌ن دونمه‌ز. شیمدیکی تورکیه اصلاحاتینی قوتله، جبر وه شدتله وجوده گه‌لمش موقت بر حادثه دیه قبول ایده‌نله‌ر آلدانیورلار. تورکیه انقلابی غازیدان چوق اول باشلامش بر حرکتدی. غازینک دهاسی ملتینک نه ایسته‌دیگینی هه‌رکسده‌ن ایی آڭلاماسندا وه تام زماندا حرکته کیچمه‌سنده‌در.

غازینک قوتی وه مخیل جبر وه شدتی تورکیه‌یه منحصردر. حالبوکه بوتون تورك دونیاسی بوکون غازینک ایزینه کیرمشدر. تورك انقلابینک نه ده‌رین بر انقلاب اولدیغینی آڭلاماق اوچون تورکجه قونوشان اقوام آراسندا بر سیاحت کافیدر.

تورك انقلابی تورکجه قونوشان اقوامنک تام وه قطعی استقلالی ئه‌لده ایدینجه‌یه قادار هه‌رکون دها زیاده آرتان بر خیزله‌دوام‌ایده‌جه‌کدر.

جهان سیاستینک مرکز ثقلتی — غوستاو لوبونک بوندان چوق اول تخمین ایتدیکی کبی — اورتا آسیایا کیچمشدر. جمعیت اقوام تورك ملتینک قلبینی قازانیرسا مدنیتی قازاندیرمش اولاجاقدر.

دوقتور مصطفی علی

* * *

بولشه‌ویکله‌رنك «تورك دوستلغی»

«روسدان دوستنگ بولسا، یانگدا بالتاڭ بولسون!»
(آتالار سوزی)

تصادفاً بر زمانغا توشوب قالغان آلمان عالمی پروفه‌سور یه‌شکه‌نک «استقلال»نک 55نچی ساندا (26. 3. 934) چیقغان «بولشه‌ویك وثیقه‌له‌رینه کوره قوم‌اینته‌رن وه تورکیه» باشلوقلی مقاله‌سی ایله تورکیه جمهوریتی معارف وکیلی حکمت بیك افندینک استانبول اونیوه‌رسیته‌سی یانداغی انقلاب اینستیتوسنده‌کی درسله‌رنده قورتولوش کوره‌شی زماندا ملی حکومت طرفندان ساویت روسیه‌سی بیله‌ن یوروتولغان مذاکرات حقندا بیرگه‌ن بیاناتی («ملیت» غازیتاسی 22. 3. 934) ساویت روسیه‌سینک تورکیه سیاستنده‌ن کیگ اوقوچیلار کتله‌سی اوچون معلوم بولماغان بعضی بر بیتله‌رنی آچدی. ایسته‌ر پروفه‌سور یه‌شکه‌نک کیتردیکی وثیقه‌لار، ایسته‌رده معارف وکیلی حکمت بیکنک سویله‌دیکله‌ری ساویت روسیه‌سینک تورکیه‌گه «دوستانه» قاراشینک بولشه‌ویکله‌ر ایش باشنا کیلگه‌ن کونده‌ن باشلانغانلیغینی، بو دوستانه قاراشنک تورکیه‌ده ملی حرکت باشلانووی بیله‌ن تأریخده مثلی کورولمه‌گه‌ن بر شکلده صمیمی وه هه‌ر تورلو طمعدان آزاده خالصانه بر دوستلق قاراقته‌رینی آلغانلیغنی سویله‌ب هه‌م‌ده بوڭا اوزی ایناننغانلغی بر طرفدا تورسون باشقالارنی‌دا ایناندروغا اورونوب یوروچیلارنك حیرتله‌رینی جلب ایتسه‌کیره‌ك. بعض کیشیله‌ر ساویت دوستلغنداغی صمیمیت درجه‌سینی کورسه‌تمه‌ك نیتیله اورونلو‌اورونسز موسقوانك تورکیه‌گه خالصانه مادی یارده‌مله‌ر قیلغانلیغنی وه قیلماقدا ایکه‌نینی تکرارلاماقنی کوب سیوه‌درله‌ر. هه‌له بو ساویت‌دوستلغی عاشقلاری آراسندا داها ایله‌ری کیتب روس بولشه‌ویك انقلابی بیله‌ن تورك ملی انقلابی آراسندا مفکوره اورتاقلیغی کوروچیله‌رده بار. مه‌نه شو سوڭنچی کوروش، یعنی روس بولشه‌ویك انقلابی ایله تورك ملی انقلابی آراسندا مفکوره اورتاقلیغی کورمه‌ك مطلقا یاڭلیشدر. بولشه‌ویزم وه ملیتـ

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

چیلك بربریله هیچ یاناشماغی ممکن بولماغان ایکی قطبدر. بولشه‌ویزم ملتچیلکنی انکار ایتدیکی کبی، ملتچیلك‌ده بولشه‌ویکلکنی رد ایته‌در. توراکیه‌نڭ حقیقی غرب مدنیتی وه ده‌موقراسی یولنه توشکه‌نلیگنی بز کوب دفعه‌لار تورك انقلابی باشلوقلاری آغزندان ایشیتدیك. بو ایسه روس بولشه‌ویزمینی قطعی صورتده رد ایته‌دورغان بر یولدر. روس بولشه‌ویزمی ایسه غرب مدنیتینی (اونڭ ته‌خنیکه‌سینی استثنا ایتکه‌نده‌ن سوڭ) فه‌ئودالالار، بورژوآ، قاپیتالیزم وه ملتچیلك مدنیتی دیب آتاب، بولشه‌ویزمنك بو مدنیتکه قارشی قطعی وه رحمسز کوره‌ش یوروتوشینی لازم تاپادر. بولشه‌ویك نظریاتندا «ده‌موقراسی»غا «چوروك لیبه‌رالیزم»نڭ بر کورونوشی دیب قارالغانی کبی، عملیاتدادا اونی کوکنده‌ن قازیب ییقیش اوچون شدتلی کوره‌ش آلنب بارادر.

بولشه‌ویزم اساس اعتباریله رد ایتدیگی ملتچیلکنی معین شرطلار آستندا استفاده قورالی اولاراق قوللانودان هه‌م تارتینمایدر. بولشه‌ویکله‌ر آوروپالیلارغا قارشی قوللانا بیلمه‌ك اوچون «ختای ملتچیلگینی» تانیدرلار. اونلار اینگلته‌ره‌گه قارشی فائده‌له‌نه بیلمه‌ك اوچون هند ملتچیلگینی‌ده قبول ایته‌درله‌ر. فقط اونلار بو تانیدیقلاری، قبول ایتدیکله‌ری ملتچیلکله‌رنڭ ایچکی ملی کوچله‌رینی بوزوب، تارقاتب، اونی اوز «پروله‌تار انقلابی» غایه‌له‌رینه آلت ایتو چاره‌له‌رینی‌ده اونوتمایدرلار.

بز بولشه‌ویك اویونینڭ اڭ پارلاق مثالینی ختایدا کوره‌مز. او یرده بولشه‌ویکله‌ر تیشدان تانکین ملی حکومتنه قارشی سوڭ درجه‌ده دوستانه بر وضعیتده بولوب کورونديکله‌ری حالدا؛ ایکنچی طرفدان اوز مادی وه معنوی یارده‌مله‌ری ایله قانتونداغی ختای ساویت حکومتینی کوچه‌یتمه‌ککه اوروناردلار.

بولشه‌ویکله‌رنڭ یه‌گی تورکیه‌نڭ ملی کوچله‌رینه قاراشلاری‌دا ختای ملتچیله‌رینه قاراشلاریندان هیچ‌ده باشقا تورلو ایمه‌س. لاکن تورکیه خلقی ختایلاردان باشقا روح وه حاضرلقدا بولوب چیقدی. تورکیه خلقی

وه او خلقنك رهبرله‌ری داهاسی خلقنك برلگینی ساقلاب، اونی بوتون تهلکه‌لی آنلاردان کیچیریشکه یارادی. بولماسا بولشه‌ویکله‌ر توغوب کیلمه‌کده بولغان تورك ملی حرکتینی بوزوش یولنداغی سعیلارندا هیچ بر تورلو که‌مچیلك کورسه‌تمه‌دیله‌ر. بولشه‌ویکله‌ر تورکیه‌نڭ طالعسز، تهلکه‌لی آنلارینی فائده‌له‌نو تجربه‌له‌رینی هیچ‌ده قاچیرمادیلار. بو وادیداغی بولشه‌ویك فعالیتله‌رینڭ برنچی پایه‌سینی ئه‌رمه‌نی مسئله‌سی توتادر. بز پروفه‌سور یه‌شکه‌نڭ نقل ایتدیکی وه حکمت بیکنك بحث ایتدیگی پلاننی کورسه‌توچی وثیقه «13 نومرولو ده‌کره‌ت»نك ترجمه‌سینی‌ده شو نسخه‌مزدا نشر ایتمه‌کده‌مز. ساویت خارجیه قومیساری چیچه‌رین‌نڭ تورکله‌رده‌ن اوز توپراقلارینڭ بر قسمینی ئه‌رمه‌نیله‌رگه ترك ایتشله‌رینی تکلیف ایتشکه اساس بولغان بو ده‌کره‌تده بوتون تیکشیروچیله‌رگه حتی چارلق روسیه‌سینڭ اوز رسمی منبعلارینا قاراغاندا هیچ بر زمان ئه‌رمه‌نی اکثریتی بولماغان (بو حقده «یاش تورکستان»نڭ 40نچی سانىنا باقیلسین.) تورك ولایتله‌رنده‌کی تورك اهالینڭ حق وه حقوقی حقندا بر کلمه‌ده یوقدر!

1919 یلی 13 سینتابرندا «تورکیه ایشچی وه کویلوله‌رینه» قاراتب نشر ایتیلگه‌ن ساویت بیانامه‌سنده‌ن بر پارچاسینی نقل ایتوچی پروفه‌سور یه‌شکه بو بیانامه‌نڭ ساویت خارجیه قومیساری چیچه‌رین طرفدان امضالانغانلیغینی حیرتله‌رله قید ایته‌در. بزچه بو نقطه‌ده عجبله‌نرلك بر نه‌رسه‌ده یوق. چونکه «ساویت حکومتی وه قومونیست اینته‌رناسیونالی عینی بنانك تمل وه تامندان عبارتدر». («پراودا»نڭ 11 نویابر 1922 تأریخلی نسخه‌سنه باقیلسین.) یالغز اختیاری کورله‌ر بو «ساویت حکومتی وه قوممونیست اینته‌رناسیونالی برلیگینی» کورمه‌یدر وه کورمه‌ك ایسته‌مه‌یدرله‌ر.

بو «13 نومرولو ده‌کره‌ت» وه 1919 یل 13 سینتابر تأریخلی بیاننامه(*) آنادولو ملی قورتولوش کوره‌شینڭ آتشلی چاغلارندا، ملت ایچنده‌کی کیچیك بر اختلافنك هه‌م دولت هه‌م ملت بارلیغی اوچون بو-

(*) بو بیانامه «ملتله‌ر تورموشی» آتلی غازیتانك 1919 یلی 21 سینتابرنده چیقغان 36 نچی نسخه‌سنده باسیلغان.

يوق تهلكه تشكيل ايتديكى آنلاردا بولشه‌ويكله‌رنگ «قومموونيست اينته‌ر-
ناسيونالى» آتلى مجموعه‌لارندا يازديقلارينا قاراغاندا اهميتسز بر نه‌رسه
بولوب قالادر.

بعضى بر كشيله‌ر طرفندان تا باشلانغيچندان يه‌گى توركيه‌نگ آق
صميمى وه خالص دوستى ديب قبول ايتيلگه‌ن روس بولشه‌ويكله‌رى
1920نچى يلى «قومموونيست اينته‌رناسيونالى»نگ 12نچى سانندا توبه‌نده
نقل ايتديگمز سطرلارنى يازغان ايدى:

«آنادولو كويليله‌رى! سزنگ پاشا وه افنديله‌رگزنگ بر قسمى
سزنى ياتلار استيلاسنه قارشى كوره‌شكه چاقيرادر. عينى زماندا اونلار
سزنگ اوز يورتگزدا حاكميتنى اوز قوليگزغا آليشگزغا مانع بولادرلار.
اوزله‌رى ياتلار بيله‌ن داها قولاى شرطله آگلاشقاندان سوك يه‌نه سزنك
بوينگزغا قوللق هاموتينى كيچيره‌درله‌ر».

شو تأريخله‌رده بولشه‌ويك حكومتى اوز آگه‌نتى باشقورت شريف
ماناتوفنى آنادولودا توتار ايدى(*). روس بولشه‌ويكله‌رى مصطفى صبحى
ايله اونگ يولداشلارينى توركيه‌گه يوباريشنى‌دا شو توركيه ملى حركتى-
نگ آق قيزغين زمانلارينده حاضرلاديلار.

«قومموونيست اينته‌رناسيونالى»نگ يوقاريدا آتالغان سانندا كمال-
چيله‌رگه قاراتب يازيلغان شو سطرلارنى اوقيمز: «شرقداغى ملى قورتو-
لوش حركتله‌رى طرفدارلارى بزنگ سوگنه قادار برگه كيته‌بيله‌جه‌گيمز
دوستلاريمز ايمه‌سله‌ر. طبيعى، بز اونلارنگ كوچنده‌ن اوز پروغراميمزنى
ايشكه آشيريش اوچون فائده‌له‌نه‌جه‌كمز. اگر انقلاب اساسلارى طلب
ايتسه بز قوراليمزنى كيچه‌گى متفقله‌ريمزگه قارشى چيويره‌جه‌كمز.»
ساويت حكومتى وه روس بولشه‌ويكله‌رينگ توركيه ملى حركتى وه
كماليزم طالعنه قاراشينى بوندان‌دا آچيق وه آيدين افاده ايتب بولماسا
كيره‌ك.

(*) بو خائن شريف ماناتوف او زمانغى باشقورت حكومتينك رسمى وكيلى ايدى.

فقط، تورك خلقينگ روحى وه يولباشچيلارينگ دهاسى بولشه-
ويك تخمينله‌رنده‌ن بوتونله‌ى باشقاچا وه‌كوب يوكسه‌ك چيقدى. بويوك
ملت مجلسى ئه‌رمه‌نيله‌رگه يير بيرمه‌ك حقنداغى بولشه‌ويك روسيه تكليفنى
رد ايتدى. توركيه ايشچى وه دهقانلارى موسقوا پرووااقاتورلارينى تپگله-
مه‌ديله‌ر. «تورك پاشالارى، افنديله‌رى» يعنى «قواى مليه» يولباشچيلارى
ملتنگ قورتولوشى حركتنده تأريخنگ اوز اوموزلارينا يوكله‌گه‌ن آغير
وه مسئوليتلى وظيفه‌سينه لياقتلارينى آرتيقچاسى بيله‌ن كورسه‌تديله‌ر.

آنادولو سوغوش ميدانلارندا، لوزان صلح توپلانيشندا قازانوب
چيققان توركيه بولشه‌ويك روس پرووااقاسيونلارينى‌دا ييگدى، كوكنده‌ن
ييقدى. ساويت حكومتى بويوك ئه‌رمه‌نستان توزو اميدينى يوقالتدى. تورك
كويلو وه ايشچيسنه آشيلاماق ايسته‌ديگى بوزوقلقلارنگ بوشقاچيقغانينى
كوردى وه نتيجه‌ده بوكونكى بعضى بر كشيله‌رگه «صميمى، هه‌ر تورلو
طمعدان آزاده خالصانه دوستلق» بولوب كورونمه‌كده بولغان وضعيتگه
چيكيليشكه مجبور بولدى.

بونگله موسقوا بولشه‌ويكله‌رينگ «كماليزم»گه قارشى بولغان مفكو-
ره‌وى دوشمانلقلارندان‌دا وازكيچديكله‌رينى اويلاب بولورمو؟ — طبيعى
يوق. اونلار بو فكرى دوشمانچيلقلارندان وازكيچمه‌ديله‌ر. هيچده واز
كيچمه‌سله‌ر. بوكوروشده شبهه ايتوچيله‌رنى بز «انقلابچى شرق» («ره‌وو-
لوسيونى ووستوك»). مجموعه‌سينگ 6نچى سانداغى فريدوف ديگه‌ن
بريسينگ «بوكونگى توركيه‌ده بر قانچا مسئله‌له‌ر» باشلوقلى يازيسى ايله
عينى مجموعه‌نك 7نچى سانداغى «كمالچى توركيه وه فاشيزم»نى وه
8نچى سانداغى «ايران دوست يولداشقا جواب» باشلوقلى مقاله‌له‌رى ايله
ايران دوست‌نك يازيسنى دقتله اوقوب چيقوغا چاقيرامز. بو يازولارنى
دقت ايله اوقوچيلار موسقوالى «دوستلار»نگ توركيه‌گه وه كماليزم‌گه
بيرگه‌ن قيمتله‌رينى، قاراشلارينى جوده آچيق كوره‌جه‌كله‌ردر. فريدوف
كماليزم‌نگ «بورژوآ حكمرانليغينگ سوك فورمى بولغان فاشيزمغا كيريب
كيتديگينى» اثبات ايتمه‌كچى بولسا، ايران دوست توركيه‌گه ساويت

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

روسيه طرفدان كيله‌جه كده‌گى اقتصادى تضييقدان بحث ايته‌در. اوكيشيگه كوره ساويت اميدله‌رى تورك انقلابينك كيله‌جه كده‌گى يولباشچيسى سانالغان تورك پروله‌تارينك اوسووينه، كوچه‌يووينه باغلى ايمش(*).

مسئله‌نك أڭ قيزيق يرى شوندا، كه روس بولشه‌ويكله‌رى تورك خلقينك اوز ملى انقلابنداغى يوتوقلارينى اوزله‌رينه مديون بولغانليغنى ادعا ايته‌درله‌ر هه‌مده بو ادعالارينا باشقالارنى‌دا ايناترادرلار.

تورك ملى حركتى روس بولشه‌ويكله‌رى طرفدان مادى ياردەم كوردى ديب يرلى يرسز سويله‌ب يوروچيلار، بالخاصه تورك ملى انقلابى ايله روس بولشه‌ويك انقلابى آراسندا مفكوره اورتاقليغى قيديروچيلار بر طرفدان روس بولشه‌ويكله‌رينك بو يرسز ادعالارينى كوچه‌يتر گه‌ن بولسالار؛ ايكنچى ياقدان تورك دنياسينك باشقا قسملارنداغى توركله‌ر كوزنده‌كماليزمنك توتقان تأريخى وه مفكوره‌وى موقعينى‌توشوروشكه‌خدمت ايتكه‌ن بولادرلار. بز كمالچى توركيه‌نك اوزنده‌كى توركله‌رده‌ن‌ده آرتيغراق كمالچى بولالمايمز. بو يازونك مقصدى‌دا كماليزمنى روس بولشه‌ويكله‌رى چه‌نگه‌لنده‌ن قوروماق ايمه‌س. چونكه توركيه توركله‌رى اوزى بونى كوب ياخشيلاب ايشلى آلاجاق بر وضعيتده وه ايشلەمه كده‌درله‌ر. بز اوز يورتمزده «كماليزم ايده‌سى»نك مدافعلارى صفتيله كماليزم اوز موفقيتلارينى روس بولشه‌ويكله‌رينك مادى وه مفكوره‌وى ياردەمله‌ريله ايمه‌س، تورك قواى مليه‌سينك ساغلام ملى نيگيز اوستنه قورولغان بولووينه؛ تورك خلقينك قهرمانليغى وه يولباشچيسينك دهاسى، دوربينلگى آرقاسندا قازاندى، ديگه‌ن نقطه‌نى آچيق صورتده سويله‌ب اوز خلقيمزغا آڭلاتماقچى بولاميز.

(*) بو حقده «يولداش» استالين‌نك نوسقاوى بويونچا يازيليب قبول ايتلگه‌ن «قوموـ نيست اينته‌رناسيونالى»نك 6نچى قونغره قرار نامه‌سيگه باقيلسين.

بولشه‌ويكله‌رنك توركيه‌گه قارشى «صميمى دوستلغينا» شاهد بولورلق تاريخى بر وثيقه

خلق قوميسارلارى شوراسينك توركيه ئه‌رمه‌نستانى حقنداغى 13 نومرولو ده‌كره‌تى
(«ايشچى وه عسكرله‌ر شوراسينك خبرله‌رى» نومرو 1، 3 يانوار 1918)

خلق قوميسارلارى شوراسى روس اوردوسى طرفدان اشغال ايتيلگه‌ن توركيه ئه‌رمه‌نستاندا ئه‌رمه‌نى خلقينك تام استقلال اعلان ايتو درجه‌سنه قادار تعيين مقدرات حقينى ياقلاياجاغينى بوتون ئه‌رمه‌نى خلقنه‌اعلان‌ايته‌در.

خلق قوميسارلارى شوراسى بو حقنك ايشكه آشيريله بيلووى اوـ چون؛ بوتون ئه‌رمه‌نى خلقينك سربست رأيى ايله، ملى اراده تثبيت ايتيلگونچه‌گه قادار‌دا، بر قانچا ياردەمچى چاره‌له‌ر كوريلووينى لازم تاپاـ در وه شونداى ياردەمچى تدبيرله‌رده‌ن توبه‌نده گيله‌رنى كورسه‌ته‌در:

1) توركيه ئه‌رمه‌نستانينى اشغال ايتكه‌ن اوردونى درحال چيقاريب او يرده شخصى امنيت، اجتماعى انتظامنى ساقلاو اوچون ئه‌رمه‌نى خلق ميليس كوچله‌رى توزوش كيره‌ك. 2) ئه‌رمه‌نى قاچاقلارى‌وه‌تورلو مملكتله‌رده تارقاق ياشايدورغان ئه‌رمه‌نى مهاجرله‌رينك توسقونسز توركيه ئه‌رمه‌نستانا قايتا بيلوله‌رينى تأمين ايتش كيره‌ك. 3) سوغوش زماندا تورك حكومتى طرفدان زورله ايچكى تورك ولايتله‌رينه سورولگه‌ن ئه‌رمه‌نيله‌رنك ممانعتسز توركيه ئه‌رمه‌نستانا قايتا بيلوله‌رى كيره‌ك. خلق قوميسارلارى شوراسى توركيه حكومتى بيله‌ن بولادورغان صلح مذاكره‌له‌رنده بو مسئله اوستنده اصرار ايته‌جه كدر. 4) ده‌موقراتيك اساسدا سايلانغان خلق مثلله‌رى شوراسى وه ئه‌رمه‌نى قوميته‌سى شكلنده توركيه ئه‌رمه‌نستانينك موقت اداره‌سى توزولماليدر.

برنچى وه ايكينچى ماده‌له‌رنى ايشكه آشيريشدا توركيه ئه‌رمه‌نستانى اهاليسنه هه‌ر تورلو ياردەمده بولونماق وه توركيه ئه‌رمه‌نستانداغى اورـ

دونی چیقارماق اوچون محلی قومیسیالار توزمەك ایشی قافقاسیا ایشلەری فوق العادە موقت قومیساری ستەپان شائومیانغا تاپشیریلادر.

تنبیە: تورکیە ئەرمەنستانینك جغرافی حدودی ئەرمەنی خلقینك دەموقراتیك اساسدا سایلانغان ممثللەری طرفدان، همحدود وە نزاعلی دائرەلەر (مسلمان وە باشقا) اهالیسی ایلە آڭلاشیب قافقاسیا ایشلەری فوق العادە قومیساری ایلە برلکدە تعیین ایتلیر.

خلق قومیسارلاری شوراسی رئیسی: اولیانوف-لەنین،

ملی ایشلەر قومیساری: جوغاشویلی-ستالین.

* * *

تورکستاندا حاکم ملی قوممونیست فرقەلارینك وضعیتی

بوکون ساویت حکومتینك نیگیزینی قوممونیست فرقەسی تشکیل ایتکەنلگندە کیمسە شبهە ایتمەس. ساویت حکومتی اوچون قوممونیست فرقەسی خارجندە بر تمل حتی بر سویانجق قیدیریش معناسز بر زحمت بولسا کیرەك. مەنە شو باقیمدان یورتمز تورکستاندا ساویت حکمرانلغینك تملی قوممونیست فرقەسی تشکیلاتینك ایچکی وە تیشقی کورونوشنە بر کوز سالب کیتسەك فائدەسز بولماس دیب اویلایمز.

5 میلیونچا اهالیسی بولغان اوزبیکستاندا قوممونیست فرقەسی اعضا وە نامزدلەری مقداری 64739 کیشی کورسەتیلەدر. بونك یارمیسی نامزدلەردر. بوکورسەتیلگەن فرقە اعضاسینك تورلو اهالی طبقەلاری آراسندا نسبی بولونوشی شوندای کورسەتیلەدر: ایشچی — 47%، دهقان 42%، مأمور — 11%؛ ملی بولونوشندە ایسە 73%نك تورکستان یرلی خلقلاریندان بولغانلغی سویلەنەدر. («قیزیل اوزبیکستان» 17. 1. 34) ایستەر اهالیسی، ایستەردە اشغال ایتدیکی یر اعتباریلە تورکستاننك أڭ بویوك جمهوریتی سانالغان قازاغستاندا 1933نچی یلی اوکتوبرندە فرقەمنسوبلەرینك سانی 77 500 کورسەتیلەدر. بونك 40 میك قاداری اعضا، قالغانی نامزد ایمش. بو فرقە منسوبلەرینك 34,7% ایشچی، 50,7%

قولخوزچی وە 14,6%ی مأموردر. ملی جهتدەن کورونوشی ایسە: 50,6%ی — (38 711) یرلی تورکستانلی؛ 39%ی — (28 157) روس؛ قالغانی — 9600ی باشقا ملتلەر. («سوسیالدی قازاغستان» 12. 1. 1934).

بو وضعیتنی کوب آز بر فرق ایلە بوتون تورکستان جمهوریتلەرینە تشمیل ایتمەك ممکندر. تیشقی کورونوشی شوندای بولغان بو تشکللەرنك ایچ طرفی یەنەدە قیزیقراق بر منظرە عرض ایتەدر.

اوزبیکستاندا 1933نچی یلی یانواردان اوکتوبرینە قادار فرقە تشکیلاتندان 16 میڭدەن آرتیق کیشی چیقاریلغان.

تورکمەنستاندا 5-6نچی فرقە قورولتایلاری آراسنداغی وقتدە 2644 فرقە اعضاسی محکمەگە بیریلیب 1334 کیشی فرقەدان چیقاریلغان. بو فرقەدان چیقاریلغانلارنك 22,7%ی ملی آغماچیلق ایلە عیبلەنگەنلەردر. («تورکمەنسکایا ایسکرا» 17. 1. 34).

قازاغستان چوللەرندە، آوللاریندا کیمنك فرقە اعضاسی بولوب، کیمنك بولماغانلیغینی، فرقە اعضاسی دیب سانالوچیلاردان کیمنك بار، کیمنك یوق بولغانلیغینی بیلوچیدە یوقدر. کوب یرلەردە فرقە دفترلەرندە اسمی سانالغان کشیلەرنك کوپچیلگی اورتادا بولماغان، ییللارچا اول أولوب کیتکەن کشیلەر بولغانلیغی آڭلاشیلغان. اوزبیکستان فرقە مرکزی تشکیلات بولومی طرفدان 1933نچی یلی فرقە اعضالاری اوستندە یوروتولغان تیکشیریش نتیجەسندە فرقە تشکیلاتی دفترلەرندە مقید کیشیلەرنك تاشکندەدە — 22,9%، اندیجاندا — 18,9%، سمرقندەدە — 23%، فەرغانەدە — 40%، اورتا چیرچیقدە — 50%، کاگاندا — 51%ینك اورتادا بولماغان کیشیلەردەن عبارت بولغانلیغی آڭلاشیلغان. («قیزیل اوزبیکستان» 17. 1. 34).

اکثر قازاق آوللاریندا فرقە تشکیلاتینك نیمە دیمەك بولغانلیغنی آڭلاغان، بوندای تشکیلاتنك بارلیغنی بیلگەن قازاق چارواچیسینك تاپیلماغانلیغی سویلەنسە اوزبیکستان قیشلاغندا فرقە تشکیلاتی نیمە دیمەك

بولغانینی فرقه کاتبی اکمل اکرام اوزی آکلاتسین. او «...ئه‌یتش کیره‌ك، که‌بر قانچاچاغلاردا قیشلاقدا فرقه‌تشکیلاتیمز بولماغان. بعضاً قیشلاقدا بارغانگدا «یه‌چه‌یکه‌له‌رك قایدا» دیب سوراساك، سه‌نگه «یه‌چه‌یکه شوتابدا آت مینب چیقب کیتدی» دیب جواب بیره‌درله‌ر. بوتون «یه‌چه‌یکه» بر آدامدان، اونگ کاتبندان عبارت بولوب قالغان. اول مه‌ن بونی سوادسزلق‌نتیجه‌سیده دیب حسابلار ایدم. لکن معلوم بولدی، که‌کوب چاغلاردا سوادسزلق نتیجه‌سی ایمه‌س، بلکه حقیقی احوال ایکه‌ن. «یه‌چه‌یکه» کاتبی قویی فرقه تشکیلاتینك کاتبی بولماسدان بلکه اوز اوزیگه «یه‌چه‌یکه» ایکه‌ن» دیدر. («قیزیل اوزبیکستان» 34 .1 .17).

برآز چوقورراق اویلاب کورسه‌گز، تورلو حادثه‌له‌رنی کوزده‌ن کیچیرسه‌گز قازاغستان فرقه مرکزنده وه اورتا آسیا بیوروسنداغی کورونوشاه‌رنی تیکشیرسه‌گز، او زمان بو قیشلاق یه‌چه‌یکه کاتبینگ اوز باشنه «یه‌چه‌یکه» بولغانینی ایمه‌س، باومان، میرزویانلارنگ یالغز باشلارینا اورتا آسیا بیوروسی، أولکه فرقه قومیته‌سی تشکیل ایتب، موسقوانك تورکستان شرائطی ایله قطعیاً حسابلاشماسدان بیریلگه‌ن، امرله‌رینی ایشکه آشیریب تورکستان خلقنه فلاکتله‌ر حاضرلاشدا عینی صورتده حرکت ایتدیکله‌رینی کوره‌سز. یالغز قیشلاق «یه‌چه‌یکه»سی کاتبی آت مینب کیتکه‌نده یه‌چه‌یکه کیتکه‌ن بولماسدان باومان آت مینب کیتکه‌نده اورتا آسیا بیوروسی، میرزویان آت مینب کیتکه‌نده قازاغستان أولکه قومیته‌سی آت مینب کیتکه‌ن بولادر. بو نقطه‌نی آنیقلاب تیکشیریب کورمه‌ك ایسته‌گه‌نله‌ر اوتکه‌ن ییل غولوشچه‌کین بیله‌ن قازاغستان فرقه‌سی اوستنده چیقغان حادثه تفصیلاتینی وه بو حقده فرقه مرکزی طرفندان بیریلگه‌ن قرارلارنی تیکشیرسینله‌ر. او ییرده فرقه باش کاتبی غولوشچه‌کین ایله فرقه مرکزی اعضالاری آراسنداغی وضعیت اکمل اکراماوغلینك سویله‌دیگی قیشلاق فرقه یه‌چه‌یکه‌سی کاتبی ایله اعضالاری آراسنداغندان هیچده فرقلی ایمه‌س. اورتا آسیا بیوروسی وه ملی فرقه مرکزله‌ری مسئله‌سنه کیلگه‌نده یاقین‌غنا زماندا قیرغزستان وه تاجیکستان فرقه وه حکومتله‌ری باشنا کیلگه‌نله‌رنی ایسله‌ش اوزی آرتقچاسی بیله‌ن کفایت ایته‌در...

تیمور اوغلی

ئه‌ۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

املا مسئله‌سی توگه‌ره‌گنده

«قیزیل اوزبیکستان» غازیتاسینگ 33. 10. 14 ساندا، اوزبیکستان تیل-ته‌رمین قومیته‌سی اعضاسی قیوم رمضانی طرفندان اوزبه‌ك تورکچه‌سنده تاووشلی حرفله‌رنگ سانینی 9 دان 5 گه توشورمه‌ك حقندا بر الفبا وه املا لایحه‌سی توزولگه‌نلگی وه بو لایحه‌نگ تیل-ته‌رمین قومیته‌سی تاما-میدان تیکشیریلیب تصویب ایتلگه‌نلگی یازیلغان ایدی. بو خبر نظر دقتیمزنی جلب ایتدی. مسئله‌نی تعقیب ایته باشلادق. عینی غازیتانگ 15نچی اوقتوبر ساندا ایلبیك امضاسیله «الفابه‌مزنی ایخچه‌مله‌ش اوچون» باشلغی آستندا یازیلغان بر یازیدان بو لایحه‌نگ ماهیتنده‌ن وه «جمهوریت املا قونفرانسی» چاقیریلیشندان خبردار بولدق.

بارچاغا معلومدر، که بولشه‌ویکله‌ر ساویت روسیه‌ده‌گی تورکله‌رنی عرب حرفله‌رنده‌ن لاتین حرفله‌ریگه کوچورورکه‌ن تورکستان اوچون باشقا تورك أولکه‌له‌رنده‌گنده‌ن آیریم وه قاریشیق بر «لاتین» حروفاتی توزوب بیرگه‌ن وه رسماً قبول ایتدیرگه‌ن ایدیله‌ر. عربچه‌ده‌ن لاتینچاغا کوچوگه‌اینقسا عرب‌حروفاتینك تاووشلی‌حرف‌جهتنده‌ن تورکچه‌گه‌اویغون بولماغانلیغی ایلگه‌ری سورولگه‌ن ایدی. بو سببلی قبول ایتلگه‌ن «لاتینچا» دا هه‌ر بر تاووش اوچون آیریم بر حرف بیلگیله‌نگه‌ن ایدی. تورکستاندا قوللانیب کیلگه‌ن آلفابه‌ده مه‌نه شو 9 تاووشلی حرف بار ایدی:

a, ə, o, ɵ (ö), u, y (ü), e, i, ь (ı)

یه‌گی لایحه بو حرفله‌رده‌ن تورکچه‌نگ آهنگی ایچین أك کیره‌کلی بولغان ь (ı), y (ü), ɵ (ö) تاووشلیلارینی آلفابه‌دان چیقاریب آتمشدر.

ایلبیکنگ فکرنچه: اصلنده اوزبیکچه ایچین 9غنا ایمه‌س، حتی 17 چوزغو لازم ایمش. فقط بوکون قوللانماقدا بولغان 9 تاووشلیدان یالغز 5 گنه‌سینی ساقلاب قالماقله هیچ برنه‌رسه یوقاتیلماس، تیریسنچه کوب فائده کورولور ایمش: 1) تعلیمده قولایلق؛ 2) یازوداغی چاتاقلق آنچا بر هه‌م ییر، هه‌م تیلنگ اوسوش، بایش سرعتیگه یول آچیلغان بولورایمش.

اوز دعواسینگ اثباتی ایچین ایلبیك مثال ایتب «آت» وه «اوت» سوزله‌رینی آلادر. بونلاردان هه‌ربرینك ایکی معنا (تاشنی آتماقداغی «آت» امری وه حیوان معناسنداغی «آت» مفهومی، هه‌مده «اوت» کوگه‌رتی، «اوت» علو) آنگلاشیلغانیدان ذاتاً تاووشلیلارنگ «آرتق رولغا ایگه ایمه‌سلگی، بولسادا آزلغی، اصل معنانی آیریم سوزله‌رده‌ن ایمه‌س، جمله‌ده‌ن، تولا مفهومده‌ن ایزله‌ش کیره‌کلگی آنگلاشیلادر» ایمش. ایلبیك برآز توبه‌نده دیدر، که: «البته چوزغولارنی قیسقارتیش — چوزغو رولینی انکار قیلیش ایمه‌س. لکن تیلده‌گی هه‌ر بر تاووش آرقاسیدان چاپقانمزدا جمله‌نگ رولیغا بها بیرمه‌گه‌ن بولامز.»

تاووشلی حرفله‌رنگ سانینی 9ده‌ن 5گه توشورمه‌کده حاصل بولادورغان قیینلقنی آسانلق، ضررنی فائده دیب تلقی قیلغان محرر افندی یوقاریدا وارد ایتدیگی «یازودا چاتاقلق»نی، برآز سوگرا بر ادیب ذهنیتیله ترویج ایته‌در.

ایلبیك دیگر حرفله‌رده‌ن نقطه‌لی وه (ç ı) کبی ایلماقلی حرفله‌رنی‌ده چیقاریشنی تکلیف ایته‌در. (j)نگ یریگه (y)نی آلوب، (i)نی نقطه‌سز (ı) شکلنده یازیشنی ایلگه‌ری سوره‌در.

ç (= ج)نگ اورنندا z نی آلماقچیلار. چونکه (ژ) اورنندا قوللانا کیلگه‌ن بو z کوپینچه (چ) کبی تلفظ ایتلگه‌نیده‌ن وه ذاتاً آز قوللانغانیدان بو z ایله (ج) هه‌م (ژ) حرفله‌ری افاده ایتله بیلیرمش(*). بزده (ح) آز، فقط (خ) ایسه کوب قوللانیرمش. بناءًعلیه بو ایکی حرفنگ یریگه h قبول ایتلیب (خ) یرینه قوللانیقلاری x نی‌ده چیقاریشنی تکلیف ایته‌در.

ایلبیك‌نك مقاله‌سنده‌ن باشقا لایحه توغروسندا اساسلی بر معلومات چیقماغانی کبی تورکستان غازیتالارندا نه‌ده‌نسه سوگرادان باسیلمای قالدی. یالغز بر نیچه‌گنه کیچیك یازیلار وه خبرله‌رگنه باسماقله اکتفا ایتدیله‌ر. اونلاردان آنگلادیغمزه کوره «اوزبیکستان علمی شوراسی» لایحه یوزه‌سیده‌ن محلی قونفرانسلار چاقیرماق ایچین رایونلارغا بر قانچا

(*) بو جمله‌ده آتالغان «z»نك اورتاسندا کونده‌له‌گ بر چیزیق بار. بو حرفنك اصلی مطبعه‌ده تاپیلمادی.
باشقارما.

«بریغادا»لار یوللادی. رایونلاردا الفبا وه املا لایحه‌سی اوستنده مذاکره یوروتولدی. کورونوشده بو «اصلاحات» فکری تورکستان تیلچیله‌ری وه خلق کتله‌سی تامانیدان قوزغاتیلدی وه تیکشیریلدی ایسه‌ده، حقیقتده بو «اصلاحات» نامی آستیداغی تخریبات قوممونیست فرقه‌سینگ، دیمه‌ك، موسقوانگ طلبی وه امری ایله اجرا ایتلدی وه ایتلمه‌کده‌در. موسقوانگ ایسته‌دیگی تورکستان تورکچه‌سینگ یوکسه‌لیشی ایمه‌س، بالعکس اونك انگ قیمتلی خصوصیتنی یوقاتماق، اونی باشقا تورك اولکه‌له‌رنده‌گی شیوه‌له‌رده‌ن ممکن قادار اوزاقلاشتریب، روسچه‌نگ تأثیریگه تابع توتماقدر. لایحه‌نگ اصل قصد ایتدیگی مقصدده تورکچه‌نگ خصوصیتنی، آهنگینی افاده ایته تورغان تاووشلارنی چیقاریب روسچه‌نگ آهنگینه یاقینلاشترماقدر. الفبادان چیقاریلیشی لازم تاپیلغان تاووشلیلار، روسچه‌ده بولماغان تاووشلیلاردر. (y = ü, ɵ = ö تاووشلاری).

اوزبیکستان جمهوریت تیل-املا قونفرانسی نهایت شو ییل 5نچی یانواردا باشلاندی، بر نیچه کون دوام ایتدی. بز بو حقدا مفصل معلومات باسیلیب چیقار دیب تورکستان غازیتالارینی کوتدك، تیکشیردك. فقط امیدیمز بوشقا چیقدی. بو حقدا یازیلغان بعض یازیلاردان یوقاریدا سرد ایتکه‌ن ادعالاریمزنگ توغرولغی آنگلاشیلماقدادر. سید غنی ولییف دیگه‌ن بریسی «املا وه ته‌رمینولوگیا توغروسیدا» نام یازیسندا: «بز املا مسئله‌سینی مملکتمزده‌کی سوسیالیستیك قورولوش طلبله‌ریگه بویسیندریشمز کیره‌ك، که پارتیا بزده‌ن خودده شونی طلب ایته‌در» دیدر. وه سوزنده دوام ایته‌ره‌ك: «شورالار اتفاقنداغی سوسیالیستیك قورولوش پروتسه‌سسیده («ایشله‌ب چیقاریشدا، مطبوعاتدا وه هکذالاردا») میدانغا چیققان وه ساویتله‌ر اتفاقنداغی بارچا ملتله‌رنگ محنتکشله‌ری وه شو جمله‌ده‌ن اوزبیك محنتکشله‌ری اورتاسیدا عمومی بر ته‌رمین بولوب قالغان شورا («روس») (عیناً. چاغاتای) ته‌رمینله‌ری اوز شکلیده قبول قیلینشلاری لازم. (مثلا: «اودارنیك»، «قولخوز»، «ساوخوز»، «غودوق»، «قولاك») ...» اوزبیکچه‌ده مقابلی تاپیلماغان وه یه‌گی ته‌رمین یاساش قیین بولغان حاللار-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

دا ، تەرمینلەرنی باشقا تیللەردەن (روسچە ، تاتارچا ، قازاقچا وە هکذا) آلیشمز کیرەك » دیدر.

بو یردە بزنگ شدتله اعتراض ایتەجەگیمز نقطە ، تورك تیلی مسئلەسندە روسچەنگ آتالغانلغی هەم اوگا مخصوص اورون آیریلغانلغیدر.

«... بو قونفرانس (یعنی 5 یانواردا آچیلغان قونفرانس چ.) یوقاریدا بیان قیلنغان املا وە تەرمینولوگیا مسئلەرینی... بولشەویکلەر پارتیاسینك لەنینچە ملی سیاستیگە موافق روشدە حل قیلیش لازم».

1934 .1 .5دە چیققان «قیزیل اوزبیکستان» غازیتاسندا باسیلغان «عاممە باب وە علمی اساسدا ایشلەنگەن املا اوچون» نام مقالەدە او؛ جملەدەن دیلەدر:

«... بو توغرودا اوزبیکستان مرکزتومینگ 5نچی پلەنومی تامانیدان بیریلگەن دیرەکتیفنگ قوللانما قیلیب آلینیشی وە عملگە آشیریلیشی شرط...»

ایسزکە رایونلاردا وە جمهوریت قونفرانسندا الفبا وە املا توغروسندا حقیقی تورك معلم وە منورلەری تامانیدان بیلدیریلگەن فکر وە مطالعەلارنی بیلە آلمادق. غازیتالاردا یالغز تیسکەری «ə» تاووشلیسی اوستندەکی ملاحظەلار گنە کیتریلگەن... بعضی بر یازیلاردان رایونلاردا لایحەعلیهدارلاری کوب بولغانلغی آڭلاشیلادر.

مثلا «یەگی املامز توغروسیدا بعض ملاحظەلار» نام مقالەدە بوغدانووا یازادر ، کە: «... شوندای قیلیب ، یەگی املا لایحەسینگ اساسی قاعدەلاری بیلەن تانیشقان وە تیکشیرگەن وقتمزدە ، اونگ عمومی پرینسیپلەری توغرو دیب اثبات قیلیشمز کیرەك. اما بعضی بر مادەلەری بوینچا اوزیمزنگ فکریمزنی ئەیتب کیتیشمزنی لازم دیب تاپامز.».. «اوزبیکستاندا اوتکەزیلگەن رایون املا قونفرانسیالاری نتیجەسیدە یغلغان ماتەریاللار 6 چوزغو اوچون دلیللەر کورسەتە یاتورلار.» «لایحەدە کورسەتکەن قاعدە ، بزنگ فکریمزچە روس وەاینتەرناسیونال سوزلەریگە قوللانیلیب ، اوزبیك سوزلەریدە بو تار-قیسقا «i »نی سیاقلاب قالیش کیرەك.

تاتارلارنگ شو یولدا کورگەن تجربەلەریگە قاراغاندا کورەمزکە اونلار حاضر تار-قیسقا «i » فونەماسیغا توشوروب یازیش پرینسیپیگە قایتشقا مجبور بولا یاتورلار. بزگە هەم شو مسئلەنی دقت ایلە تیکشیریش کیرەك بولور.»

بوغدانووا «ه» وە«ح» حرفلەری ایچین «h »نی قبول ایتش طرفداریدر.

34 .1 .6 تاریخلی «قیزیل اوزبیکستان»دا باسیلغان بر خبرە کورە قونفرانس 5نچی یانواردا معارف قومیساری مؤمن عثمان طرفدان آچیلغان. 17 کشیلك پرەزیدیوم سایلانغان؛ بولار ایچندە مانجارا ، عثمان ، الله ویردف (مرکزی یەگی الفبا قومیتەسی وکیلی) ، تنشتانف (قرغزستاندان) ، ولییف ، آتاجان هاشم ، مجید ، حسن ، آنقابای ، قیوم رمضان وە باشقالار بار.

قونفرانس ستالین باشلق ، مرکزیقومیتە سیاسیبیوروسی اعضالاری ، قروپسکایا ، باومان ، اکرام ، آخوند بابا... آقادەمیك مار ، ساموئیلوویچ ، قورقماسف ، ماقسیم گورکی ، اتاجییف ، موسی بیکوف ، تەلمان ، دیمتروف ، تورغلەرلارنی فخری ریاستگە سایلاغان. تورکستانداغی «تورك تیلی املاسی» قونفرانسیغا «ساویتلەر صمیمی دوستلاریمز» دیب هەر زمان بزنگ کوزلەریمزگە تورتوب سویلەب ، یازادورغان تورکیەلی توغانلاردان بریسینیدە «فخری ریاستگە اعضا» ایتبدە سایلاماغانلار. عجبا ، تورکیەساویت حرث (کولتور) یاقینلغی اوچون تەلمان ، تورغلەر وە دیمیتروف کبی آلمان وە بولغار قوممونیستلاری تورکیەلی عالملەردەن کوبرەك فائدەلی خدمت ایتەدرلەرمی ؟ ستالیننگ نامی اوزاق آلقیشلار بیلەن قارشیلانغان. فن قومیتەسینك رئیسی آتاجان هاشم 2 یاریم ساعتلق معروضە اوقوغان.

قزیغی شوندادر ، کە آتاجان هاشم معروضەسی اوستندە قیلنغان مناقشەدان یالغز برکیشینگ «ə» ایلە قیسقا «i »نگ تاشلانیشی علیهندەکی سوزی گنە کیتریلگەن؛ تورکچەنگ اڭ مهم تاووشلیلاری بولغان y = ü, ö = ɵ توغروسندا هیچ بر مناقشە ایتلمەگەنی کبی قورولتاینگ نتیجەسی وە قراری حقندا یالغز «بوخارا پرولەتاری» غازیتاسنداغنا کیچیک بر

یازی تاپا بیلدك. بوڭا نظراً «تیل-املا قورولتاییِ تیل-تەرمین قومیتەسینڭ لایحەسینی کوب مذاکرە قیلیب چوزغولارنڭ سانینی 5تەگە (a, o, u, i, e) کیلتریشنی لازم تاپدی وە شونڭ بیلەن برگە شکلداش (بەس، باس) سوزلەرگە ایشلەتیش شرطی اساسیدا «ə» حرفینی قبول قیلدی. («سیقب چیقاریش اساسیدە»).

«... قورولتای، تەرمین (آتاما) مسئلەلەریگە علیحدە توقتالوب اینتەرناسیونال اهمیتگە ایگە بولغان وە اولارنڭ چیقولاریغا قاراماسدان، یعنی غربی آوروپاداغی «مارقسیزم»، «قلاس»، «رەوولیوتسیا»، «پارتیا»، «پرولەتاریات» یاکە روسچەدەگی «سووەت» سینگەری همە مملکت پرولەتاریاتی تیلیدە تارقالغان سوزلەرنی ترجمە قیلماسدان آلا بیرو کیرەکلگینی علیحدە قید قیلیب اوتدی.»

بو صورتلە بولشەویکلەر توركستاندا توركچەنی كوكندەن بالتالاماقدالار. بولشەویك موسقوانك بوتعرضی، عموم تورك حرث برلگنەتعرض دیمەكدر.

چاغاتای

* * *

ملی ساویت جمهوریتلەری غازیتالاری حقندە «بولشەویك مطبوعاتی»

قوممونیست فرقەسی مرکزی اجرا قومیتەسینڭ موسقوادا چیقا تورغان ناشر افکاری «بولشەویستسکایە پەچات» («بولشەویك مطبوعاتی») مجموعەسی، اوشبو ییلغی برنچی سانندا، ساویت ملی اُولکەلەری غازیتالارینی تنقید ایتەرکەن آیریچا «قازاغستانسکایا پراودا»، «سوسیالدی قازاغستان»، «تاجیکستان قوممونیستی» (روس تیلندە)، «کراسنایا باشکیریا» (روس تیلندە)نڭ خطالاری اوستندە اوزونراق توقتاب اوتمەکدەدر. موسقوا مجموعەسینڭ یازدیقلاریغا باقیلسا، بو تورت اُولکە غازیتالاری اوزلەریگە یوکلەنگەن سیاسی باشچیلق وظیفەلەرینی توغرو بەجەرە آلماغانلار. بونلار آراسندا آینقسا «سوسیالدی قازاغستان» ایلە «کراسنایا باشکیریا»نڭ خطالاری شایان دقتدر.

«سوسیالدی قازاغستان» بیتلەرندە اَڭ بویوك خطالارنی اوتکوزوب تورغان کیشی شو غازیتانڭ باش محرری موسی اوغلینڭ اوزگنەسیدر. موسی اوغلینڭ اوتکوزگەن یاڭلیشلقلارندان مثال اولاراق موسقوا مجموعەسی اونڭ «قازاغستاندا ملتچیلەر غروپینڭ پیدا بولوشی اوچون بورونراقدا زمین بیرگەن اقتصادی وە سیاسی سببلەر ایندی یوق؛ ایندیگی شرائط بوتونلەی اوزگەرتیریلگەن» دیگەن یازولارینی کیترەدر. «بولشەویك مطبوعاتی» موسی اوغلینڭ بو فکرینی «عکس انقلابچی ملتچیلەر» فائدەسیگە دیب تانیب، کیلەجەکدە بوکبی «یالغان نظریە»دەن ساقلانیب یوروشنی بویورادر. موسی اوغلی حقیقتاً بویوك خطا اوتکوزگەن. چونکە ساویت رەژیمی، روس پرولەتاریاتی دیکتاتوراسی توركستاندا دوام ایتدیکچە توركستاندا ملتچی غروپلاری توزولمەسدەن قالمایدر. بو بر طبیعی قانوندر.

«کراسنایا باشکیریا» ایسە باشقوردستاندا اَڭ بویوك تهلکە «تاتارلار بویوکلگی» دیب، ییرلی باشقورت ملتچیلگی تهلکەسنە قارشی کورەشنی آرتقی اورونغا قالدیریب یازار ایکەن. موسقوا مجموعەسینچا بو ایکی «تهلکە»نی قاتار قویوب، اولارغا قارشی کورەشنی برابر یوروتوش کیرەك. بو صورتلە موسقوا مجموعەسینچا وە ییرلی باشقوردستان قوممونیستلەرینڭدە فکرنچە باشقورد توغانلاریمز «بویوك روسلق» تهلکەسندەن قورتولاجاقلاردر... «ملی» ساویت جمهوریتلەرینڭ باش غازیتالاریغا کورسەتیلیب تورغان یول بوندای بولغاندان سوڭ بەجەریلمەکدە بولغان «سیاست»نڭ ایچ یوزینی کورمەك قیین بولماسا کیرەك...

م.

* * *

ناموسزلار

11نچی فیورالدا توکیودا عبدالحی قوربانعلییف دیگەن بریسینڭ روس خولیغانلارینی توپلاب کیتریب ایدیل-اورال تورك ملتچیلەری توپلانیشندا چیقارغان اسکاندالینی اوقوچیلاریمز بوندان اولگی نومرولاریمز-

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

داغی تفصیلاتدان بیله‌درله‌ر. مه‌نه بو اسکاندال اوگغایی بیله‌ن دنیانگ تورلو طرفلاریندا ییرله‌شکه‌ن تورك مهاجر محله‌له‌ریده‌ن پروته‌ست مکتوبله‌ری کیلمه‌کده‌در. یاپونیانگ تورلو شهرله‌ریده‌ن وقعه ییریگه یوباریلغان وکیلله‌ر وه تورك-تاتار خلقچیلاری طرفدان ملی محکمه صفتنده یوروتولغان تیکشیروله‌ر وه بو ملی محکمه طرفدان بیریلگه‌ن قرارلاردا باشقارمامزغا کیلدی. «یاش تورکستان» بو مؤسف خبر چیقار-چیقماس بوندای اسکاندال‌لارنی ایشله‌وچی وه دوشمانلاریمزنگ ئه‌کمه‌گنه مای سورتوچی خائنلارغا قطعی نفرتینی بیلدیرگه‌ن ایدی. ایمدی ایسته‌رتوکیوداغی ملی محکمه قرارلاریدان، ایسته‌رده هه‌ر طرفدان کیلمه‌کده بولغان مهاجر جماعت پروته‌ستله‌ریده‌ن بوتون مهاجرله‌ریمزنگ فکر وه قناعتنه ترجمان بولغانلیغمزنی کوروب تورامز.

توکیو ملی محکمه‌سی قرارلاری ایچنده ایکنچی بر مهم مسئله‌ده بار. بز بو ییرده مه‌نه شو مسئله اوستنده برآز توختاب اوتمه‌کچی‌مز. ملی محکمه «یه‌گی یاپون مخبری» مجموعه‌سنه بایقوت اعلان ایتب بوتون ایمانلی ملتداشلارینی بو قرارغا قوشولوشغا چاقیرادر. بو مجموعه‌نگ بالخاصه سوك نومرولارینی یاپراقلاب کوروچی هه‌ر برکشی درحال بو قرارنگ معناسینی‌دا آکلایدر.

«یه‌گی یاپون مخبری»نگ 14، 15، 16نچی سانلاریداغی یازولارینی دقتله اوقوغان هه‌ر بر اوقوچی اونگ تیلنده نشریات یاپدیغی خلقغا قارشی نه قادار چوقور بر دوشمانچیلق بسلمه‌کده بولغانلیغنی کوره‌در. «یه‌گی یاپون مخبری»نگ 15نچی سانداغی «خیالی قوتله‌ر»(*) باشلوقلی مقاله بوکونگی قیزیل روسیه بویوندوروغی آستندا ایزیلمه‌کده بولغان تورك-مسلمان خلق کتله‌له‌رینگ حق حیاتنی انکار، حق حیات دعواسینی ماسقارا ایتوده‌نده چیکینمه‌گه‌نلگینی کورسه‌ته‌در. خلقمزغا قارشی بو قادارینی أك یامان دوشمانلاریمز قارا، آق وه قیزیل روسلاردا جسارت ایته آلماغانلار ایدی.

(*) مقاله ایگه‌سی عبدالرشید «قاضی»در.

بوتون انسانی حق وه حقوقدان محروم ایتیلب، حیوان‌کبی استثمار ایتیلمه‌کده بولغان تورك کتله‌سینگ دعواسینی ماسقارا ایتوده‌ن اویالماغان بر نشریاتنگ قاندای بر رنك تاشیغانینی سویله‌ب اوتوروودا آرتیقچادر.

مسجدله‌ری بوزولوب، محرابلاری «له‌نین بورچه‌کله‌ری»گه آیلاندریلغان تورك-مسلمان ملی دعواسینی ماسقارا ایتوچی بر نشریاتنگ مسلمانلقدان دم اورماسنه نه معنا بیریش کیره‌ك؟ بو سؤالنگ جوابینی مسلمان اوقوچیلاریمزغا قالدیرامز.

تورك خلقینك استقلال دعواسینی ماسقارا ایتب، حقینی انکار ایتوچی «یه‌گی یاپون مخبری» اسکاندالچی دوستی روس پوروتیکوفنی «سیبریا استقلالچیسی» قیلب کورسه‌تمه‌کچی بولادر. «یه‌گی یاپون مخبری»نگ «سیبریا استقلالچیسی» قیلیب رسمله‌رینی توشوردیگی بو پوروتیکوف اوزینگ کیم بولغانلیغنی «غونباو» اسملی خاربین غازیتاسندا چیققان مقاله‌سندا آچیق سویله‌ب «یه‌گی یاپون مخبری»نگ یالغانینی اورتاغا چیقارمشدر. پوروتیکوف عیاض اسحاقی بیکنگ روسیه دوشمانی بولغانلیغینی، ایسکیده‌نبه‌ری روسلققا قارشی یازیب کیلگه‌نلگینی، بوکونده تورکله‌رنی روسیه‌ده‌ن آیریب بویوك بر تورك دولتی قورو یولندا یورغانلیغینی، اوزینگ‌ده مه‌نه شونگ اوچون عیاض بیگگه دوشمانچیلق قیلغانلیغینی یازمشدر. اوکیشی اوزی روسیه‌نگ بوزولماسلیغی، تورك أولکه‌له‌رینگ روسیه‌ده‌ن آیریلماسلیغی اوچون کوره‌شدیگنی سویله‌گه‌نده «یه‌گی یاپون مخبری» اونی «سیبریا استقلالچیسی» قیلیب کورسه‌ته‌در!

«یه‌گی یاپون مخبری»نگ بو یالغانینی حادثه وه بالخاصه دوستی پوروتیکوف آچیب بیرمه‌کده. «یه‌گی یاپون مخبری»نگ «عرب حرفله‌رینی تاشلاب...»، «مسلمان وه ملتچیلك» باشلوقلی یازولارینی اوقوساگز اونگ یالغز روسیه اسارتنده‌کی تورك أولکه‌له‌رینگ استقلال حرکتنه ایمه‌س، عمومیتله تورکلك، تورکچیلککه قارشی بولغانلیغینی کوره‌سز. ایمدی بو وضعیت قارشیسندا بوندای نشریاتغا دنیانگ قایسی بر طرفندا بولسا بولسون ملی حیثیتینی، ملی بارلیغنی اونوتماغان بر تورکنگ قارا-

شی قاندای بولووی کیرەك؟ دیگەن سورغونگ جوابینی یاپونیادا توپلانغان ملی محکمه قیسقاغنا «ایقوت!» دیب بیرەدر. هەر قاندای بر ملتنك دە اوزینی، ملی بارلیغنی تحقیر، انسانی حقینی انکار ایتوچی بر نشریاتغا قارشی آلاجاغی وضعیت شوندان عبارت بولور. بونگله تورك أولکەلەرینگ ملی حق دعواسینی ماسقارا ایتوچی «یەگی یاپون مخبری»دە اوز ادبسزلگینگ جزاسینی آلغان بولدی.

تاشبالتا

بەرلین‌دە بر پروتەست توپلانیشی

ایدیل-اورال قولونیسینگ تشبثی ایله 15نچی آپریلدا بەرلیننگ شارلوتتەنبورغ دهەسندەکی سالونلارنگ بریسندە بر توپلانیش بولدی. آذربایجان، ایدیل-اورال وە تورکستان قولونیسینگ قاتناشمالاریله یاسالغان بو ییغیلیشغا بر تاووشدان ایدیل-اورال قولونیسی باشلغی عبدالرحمن شافی بیك رئیس اولاراق سایلاندی. عبدالرحمن شافی‌بیك طرفندان بوکونکی توپلانیشنگ مقصدی آنگلاتیلغاندان سوك ایدیل-اورال قولونیسینك حاضرلادیغی اوزون معروضەسی تینگلەندی وە کوب آلقیشلارلەقارشیلانغان بو معروضەغا آذربایجان وە تورکستان قولونیلاری‌دا بلا استثنا قوشولوب، توپلانیش طرفندان توبەندەکی قرار قبول ایتلدی:

«15نچی آپریل 1934دە بەرلین‌دەکی آذربایجان، ایدیل-اورال، تورکستان قولونیلاری، بەرلین ایدیل-اورال قولونیسی تشبثی ایلەیاسالغان توپلانیشدا روس قول آستنداغی بوتون تورکلەرنگ استقلال حرکتینی اوزاق شرقدا تمثیل ایتوچی سایغیلی عیاض اسحاقی‌بیك حقندا تورکلك خائنلەری وە آینیقسا روس پنجەسندەکی تورك ایللەری استقلالی دوشمانلاری طرفندان ایشلەنگەن حقارتگە قارشی شدتلی نفرتلەرینی بیلدیریب، شول منفور حادثە وە بونگ فاعللاری آق وە قیزیل پرووا‌قاتورلارغا دائر ایدیل-اورال قولونیسی نامندان تقدیم ایتلگەن معروضەغا قوشولادرلار.»

ایدیل-اورال قولونیسینگ حاضرلادیغی معروضە رفیقمز «یاگا ملی یول»نگ 76نچی ساندا باسیلمشدر.

شرقی تورکستان حقندە

شرقی تورکستان جمهوریتی فوق‌العادە مرخصی دوقتور مصطفی علی بیك افندی ایلە مجموعەلاریمزغا یارماق اوچون بر ملاقات طلب ایتدم. مەنی دائرەلەرندە قبول ایتدیلەر.

— کاشغاردان بر خبر بارمی؟ هندستان مطبوعاتندا تارقالیب تورغان خبرلەردەن پریشانمز.

— کاشغارنگ دونگەنلەر قولیغا اوتکەنلگینی ایشیتکەندرسگز. أوت، بو بر پلان ایدی؛ موفقیتلە تطبیق ایتلدی. فقط مع‌الاسف بزلەرگە بهالیگە مال بولدی. کاشغارنگ یەگی شهرندە بر مقدار چین وە میگ بیشیوز قادار دونگەن بار ایدی. آلتی آیدانبەری قلعەنی فتح ایتە آلمای تورغان ایدیك. دونگەنلەرنی قلعەنگ خارجنە چیقارماق وە بر میدان محاربەسندە امحا ایتمەك لازم‌ایدی. بزیمکیلەردە توپ یوق. قلعە دیوارلاری توپراق اولماقلە برابرکوب قالیندر وە مدافعەغا صالحدر. سوك کونلەردە اورومچی طرفلارندا قالغان دونگەنلەردە کیلیب یەگی شهرگە کیرگەنلەر ایدی. خواجە نیاز حاجیم برکیچە ایسکی شهرنی‌دە بوشاتیب کیری قایتدیلار. یارکندگە قاچدیغی، حکومتنگ تارالدیغی، تورکلەر اورتاسیغا اختلاف توشدیگی شایعەسی تارقاتیلدی. یەگی شهردەکی دونگەنلەر ایسکی شهرگە کیردیلەر. کوزگە کورونگەن تورکنی أولدوردیلەر. اندیجانلیلار شهر اطرافندا کورەشمەکدە ایدیلەر. آرا-سیرا شهرگە هەم هجوم ایتەردیلەر. اورتالقنی بوش کورگەن دونگەنلەر اولا یاغما ایتدیلەر. تالادیلار. سوگرا قیردیلار. بیش میگ کیشینی أولدوردیلەر. غنیمت آلیب اورومچی طرفیغا قاچارکەن حکومت قوتلەری طرفندان یوللاری توسولوب محاربەگە اجبار قیلنب، تماماً امحا ایتلدیلەر.

تورفان طرفنداغی سوك دونگەنلەردە محمود دهقان اسمندە بر قوماندان طرفندان أولدورولمشلەر. کوچا، قارا شهر، آقسو طرفلاری‌دا کاملاً تمیزلەنمشدر. کوکلەم کیلدی. ملی قوتلەر یاقین زماندا اورومچی-

ئۇۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

گه توغرو يورويه‌جه‌كله‌ردر.

— شهزاده جمال‌الدين افندينگ شرقى توركستانغا كيته‌جه‌گى توغرومودور؟

— يوق، اوزله‌رينى دهلى‌ده دوقتور انصارينگ أوينده اوچراتدم. اوكون مومى اليهنگ كاشغارغا كيتمه‌ك ايسته‌ديكله‌رى بالواسطه مينگه آنگلاتيلدى. بونگ مع الاسف ممكن بولمايتورغانليغنى سويله‌دم.

— نيچين افندم؟

— چونكه شهزاده‌نگ اوراغا كيتيشى صرف جهاد مقصديله بولسا دخى مجاهدله‌رنگ جمهوريتچى وه سلطنتچى ديه ايكى زمره‌گه آيريلماسى تهلكه‌سى باردر. احتمال دوشمانلاريمز بونداى آيريلق وجودگه كتيره بيلير ديب توشونمه‌ك مجبوريتنده‌مز.

شرقى توركستاننك بوتون اميدى غازى توركيه‌سنده‌در

بوكوننگ سياسى شرطلارى نيمه بولسا بولسون توركيه‌نگ بزنك استقلال مجادله‌مزگه قارشى لاقيد بولماغانليغنى، موجود علاقه‌نگ خيرخواهلق ايله مظاهرت دورينه كيچه‌جه‌گينى اميد ايتمه‌كده‌مز.

— توركيه‌ده عليهكزده قيلنغان نشرياتغا قاراشيكز؟

— عليهمده‌كى نشريات «تاس» (ساويت تلغراف) آژانسينگ پروپاغانداسيدر. بونى طبيعى كوره‌مه‌ن. روسيه بويوك تلاش ايچنده. سوگرا مه‌ن توركيه‌ده سربست جمهوريت فرقه‌سنه منسوب ايدم. فرقه تارقالديقدان سوڭ خلق فرقه‌سنه كيرمه‌دم. رسمى محافلنگ شرقى توركستاننگ ايشى حقنده احتياطكار تاورانماسينى بوگا حمل ايتمه‌كده‌مه‌ن.

— بو شبهه دوام ايته‌رسه؟

— او وقت مه‌نم شخصم شرقى توركستان اوچون فائده يرينه ضرر كيتره بيلير. درحال سياستده‌ن چيكيله‌ره‌ك توركيه‌گه قايتاجاقمه‌ن. چونكه تورك دونياسندا يگانه ايشكه ياراغان تشكيلات خلق فرقه‌سيدر. يگانه قوت توركيه‌در. توركيه‌ده‌ن باشقا بر سياست تعقيب ايتمه‌سمز. بزيم موفقيتمزنگ

برنجى شرطى رسمى توركيه‌نك بزگه اعتماد ايتمه‌سيدر.

— روسيه شرقى توركستاننگ استقلالينى اوزى اوچون بر تهلكه بيلديكچه، شرقى توركستاننى سوڭ چين-روسيه اقتصادى مقاوله‌سى موجبنجه روسيه‌نگ مستملكه‌سى عد ايتديكچه وه روس-تورك دوستلغى بر امر واقع اولدوقچا توركيه شرقى توركستانغا فعلاً ياردم ايته بيليرمى؟

— دونيادا ممكن بولماغان بر نه‌رسه يوقدور. ساناديغكز، سوراديغكز نه‌رسه‌له‌ر قانداى بر حقيقت ايسه‌له‌ر شرقى توركستان خلقينگ تورك وه بوكون فعلاً مستقل ايكه‌نلكله‌رى‌ده بر حقيقتدر. روسيه، توركيه افكار عامه‌سينى قازانماننگ اوزى اوچون فائده‌لى ايكه‌نلگنه قناعت ايته‌رسه شرقى توركستان حقنده‌غى ايمپه‌رياليست (ته‌ز)نده‌ن واز كيچه‌ر. شرقى توركستاننگ استقلالينى تانيرسا تورك-روس دوستلغى حقيقى صورتده تأسس ايته بيلير. او وقت توركيه شرقى توركستانغا محتاج اولديغمز متخصصلارنى يوللار.

— شهزاده عبدالكريم‌نگ ياپونيادا ايكه‌نلگى معلومدر. كوننگ برنده شرقى توركستانغا كيرمه‌ك احتمالى بارمى؟

— عبدالكريم‌نگ كيرمه‌گى ياپونيانگ كيرمه‌گى ديمه‌كدر. ياپونيانگ دورانديش، اوزاق فكرلى دولت آداملارى طرفندان أداره ايتلديگينى اميد ايته‌مز. ياپونيا تورك افكار عموميه‌سينى يوقاتماق ايسته‌مه‌س... شرقى توركستاننگ توركيه‌نگ مثالينى تعقيب ايتديگينى، جمهوريتچى اولديغينى، بوتون تورك أولكه‌له‌رينگ توركيه‌نى اوزله‌رينه اورنه‌ك اولاراق قبول ايتديكله‌رينى بيلير. جمهوريتچيلك حاضرغى تورك دونياسى اوچون بر أداره سيسته‌مى مسئله‌سى ايمه‌س مفكوره برلگى — يول برلگى مسئله‌سيدر. بوكون حاضرغى توركيه قراللق اصولينى قبول وه غازينى خاقان اعلان ايتسه ظن ايته‌مه‌ن، كه شرقى توركستان اول كونى خواجه نياز خاجيم‌نى پادشاه اعلان ايته‌ر.

شو حاله كوره

— روسیه علیهنده‌کی نشریاتکز؟

— ئه‌وه‌ت... دوستغا دوست، دوشمانغا دوشمان بولماق کیره‌ك. بز شرقی تورکستاننی فعلاً وه عهداً روس مستملکه‌سی حالندا تاپدق.

طبیعتیله مجادله‌مز هه‌م چینگه هه‌م روسیه‌گه قارشی بولدی... روسیه خط حرکتینی تبدیل ایتمه‌دیکچه بونی سوزله ایمه‌س، فعلاً اثبات قیلمادیقچا شرقی تورکستان اوزه‌رنده نه‌اقتصادی، نه‌سیاسی هیچ بر املی اولمادیغینی اعلان‌ایتمه‌دیکچه وه‌شرقی‌تورکستانك استقلالینی‌تانیمادیقچاروسیه علیهنده‌کی مساعیمزده دوام ایته‌جه‌کمز. بزنگ بو مساعیمزنگ تورك دونیاسی اوچون ضررلی ایکه‌نلگینی دونیادا برگنه آدام یعنی غازی سویله‌رسه اونی تینگله‌رمز... تورك ملتی نه قازاندیسا بر باشغا اطاعت ایتمه‌ك ایله‌قازانمشدر. تورکیه‌نی قوتقارماقنی بیلگه‌ن غازی البته بو ایشنی بزده‌ن یاخشی بیلیر دیرمز وه ساحه‌دان چیکیلیرمز.

— جمال پاشا شرقی تورکستانغا کیته‌جه‌کمی؟

— تورکیه‌ده غزه‌لی جمال پاشا نامیله مشهور بولغان مشار الیه مه‌نگه استقلال مجادله‌سنه اشتراك ایتمه‌ك ایسته‌دیگینی، ابن السعود مثلی اولماقله برابر اوزینگ تورك اولدیغینی وه تورکستاندا تورك ملتی‌اوچون‌چالیشماق املنده اولدیغینی سویله‌دی. قبول حتی‌کیتمه‌له‌رینی رجا ایتدم. حکومتگه وه جمهور رئیسی خواجه نیاز حاجیم‌گه توصیه مکتوبی ایسته‌دیله‌ر. بیردم.

— تورکیه‌ده‌ن کیلوچیله‌ر بارمی؟

— ته‌ك‌توك کیلوچیله‌ر بار. کیله‌جه‌کله‌ر. «کاشغارداغی ملت أوکسوز چوجوق کبی قالماز» دیدیله‌ر.

ملاقاتمزنی شو یرده بتیریب اجازت سورادم. آیریلارکه‌ن

— ها... دیدی. آلتای آژانسینگ پشاور مخابرلگینی قبول ایته‌رمیسکز؟

— آلتای آژانسی نه دیمه‌ك افندم؟

— شرقی تورکستاننگ یاریم رسمی استخبارات آژانسی کاشغاردا

قورولدی. بویوك دونیا مرکزله‌ری اوچون مخابر قید ایته‌رمز. یاقیندا نشریاتغا باشلایاجاقمز.

توشونه‌ین افندم دیه‌ره‌ك آیریلدیم.

حبیب الرحمن البلغاری. پشاور، 34 .3 .28

* * *

قانون اساسی

1352 نچی ییل، 16 نچی شعبان (3. XII. 33)

شرقی تورکستان جمهوریتیگه باغیشلاب

«استقلال جمعیتی»نك علمی هیئتی طرفندان ایشله‌نیب تقدیم قیلنغان قانون اساسی(*)

§ 10 — خارجیه نظارتینگ وظیفه‌له‌ری

خارجیه نظارتی اجنبی دولتله‌رگه وکیلله‌ر تعیین قیلیر؛ اوشبو وکیل‌له‌رگه اجنبی دولتله‌رنگ چونکلغیغا یاکه سیاسی اهمیتیگه قاراب «بویوك ایلچی» یاکه «اورتا ایلچی» دیب نام قویولور. ایلچیله‌ر طرفندان بوله‌ك پایتختله‌رنگ خارجنده‌کی مهم شهرله‌رگه قونسولوسلار تعیین قیلینر. هه‌ر بر اجنبی دولتده‌کی قونسولوسلار اول یرده‌کی ایلچیده‌ن‌تعلیمات آلیرلار. ایلچیله‌ر ایسه خارجیه ناظرندان امر وه تعلیمات آلیب تورادرلار. قونسولوسلارنگ أڭ بویوك وظیفه‌سی خارجده بولغان تبعه‌مزنگ حقوقینی ساقلاماق وه یول خطلارینی تنظیم قیلماقدر.

خارجیه نظارتینك ینه بر مهم وظیفه‌سی اجنبی دولتله‌ر برله‌ن باغلانا‌دورغان سیاسی، یاکه سودا، تجارت معاهده‌له‌رینی تیارلاماق وه شونگ کبی مسئله‌له‌ر اوستنده اجنبی دولتله‌ر ایله مذاکره‌له‌ر قیلماقدر.

(*) شرقی تورکستان استقلال جمعیتی‌نك أولكو قورالی «استقلال» مجموعه‌سینگ 2-1 سانیدان الینب باسیلماقدا بولغان بو «قانون اساسی»نك باشی «یاش تورکستان»نك 53 نچی سانندادر. باشقارما.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

خارجده تبعه‌مزنىڭ حقوقيغا تيگيليب ، دخل وه تعرض بولسا درحال تجاوز قيلغان طرفنىڭ حكومتيگه ناراضيلق بيان قيلماق وه باشقالار.

اخارجيه نظارتينىڭ مملكت داخلنده‌كى ايشله‌رده هيچ ايشى يوقدور. يالغوز آفغانستاندا پاسپورت يول خط ايشله‌رى برله‌نده مشغول بولور. باشقا مملكتله‌رده مملكتده‌ن خارجغا سياحت قيلغوچى يورتداشلارنك يولخطلارينى ياساول (پوليس) دائره‌له‌رى تنظيم ، وه شهر واليسى طرفندان تصديق قيلينر.

§ 11 — داخليه نظارتينىڭ وظيفه‌له‌رى

خصوصاً يه‌كى قورولغان دولتله‌رده أڭ مهم نظارت داخليه نظارتيدر. قيلادورغان ايشله‌رينىڭ أڭ برنچيسى ولايتله‌رگه واليله‌ر تعيين قيليش. ولايتله‌رده واليله‌ر بوتون مأمورله‌رنىڭ باشيدر ، گويا ولايتله‌رده باش وكيل مقامنده‌درلار. بوتون يورتده تينچلق ، آسايشلقنى ساقلاشنى تأمين قيلير لار. بونىڭ اوچون بوتون يورتده هه‌ر ايشده‌ن ايلگه‌رى ياساول قوتى ، بر ساقچيلار قوتينى وجودگه كيلتريشكه مكلفدورله‌ر.

ياساول (پوليس) لارنىڭ ، ساقچى (ژاندارما) لارنىڭ وظيفه‌له‌رى بردر. يالغوز ياساوللار شهرده ، ساقچيلار ناحيه وه‌كينتله‌رده ايش يورغوزورلار. ياساول وه ساقچيلار توغرودان توغرو واليله‌رنىڭ بويروغى آستندا بولورلار. حكومتنىڭ يارلقلارينى اجرا قيلادورغان يورغوزوش كوچله‌ريدرله‌ر. چنانچه بر گناه ايشنى توتوش ، يعنى جنايتچينى اوشلاش ياكه بر محكمه‌نىڭ توختاملارينى اوتكوزوش ياكه آگلانديريش ، چيگه‌ره‌ده‌ن ايچكه‌ريگه كيره‌دورغان پيرلى ياكه اجنبى يولچيلارنىڭ وثيقه‌لارينى تيكشيريش وه مملكت ايچنده‌كى شبهه‌لى كيشيله‌رنىڭ حركتله‌رينى قاراب بيليب توروش وظيفه‌له‌رينىڭ جمله‌سنده‌ندر.

ياساول وه ساقچى بولماغان پيرله‌رده بو ايشله‌ر وقتنچا عسكرله‌رگه تاپشيريلير.

داخليه نظارتى پوسته‌له‌ر قورادور ، پوسته أداره‌له‌رى تشكيل قيلير.

پوسته‌له‌ر مملكتنىڭ يوللارينى وه تاشيغوچيلق ، تاشينماق واسطه‌لارينى توزادر. ولايت چيگه‌ره‌له‌رينى توزوشغا ، چيگه‌ره‌له‌شگه تعلقدار لائحه‌لار توزادر ، توزغان لائحه‌لارينى ناظرلار هيئتى‌گه سالادر.

مملكتنىڭ يوللارينى يه‌گيده‌ن آچماق ياكه توزاتماق داخليه نظارتينىڭ وظيفه‌له‌رنده‌ندر.

داخليه نظارتينىڭ مهم وظيفه‌له‌ريده‌ن بريسى جان رويخطيدر. هه‌ر يورتداشنىڭ قوليغا بر نفوس تذكره‌سى بيرمه‌سده‌ن توروب بر حكومتكه حكومت نامى بيريلمه‌يدر. مناسب‌ده بولماس. املاك ملكله‌ر زمينله‌رينىڭ چيگه‌ره‌له‌رينى قيليب ، ملكيت حجتله‌رى بيريش داخليه نظارتينىڭ مهم وظيفه‌له‌رى جمله‌سنده‌ندر.

§ 12 — اوقاف نظارتينىڭ قيلادورغان ايشله‌رى

اوقاف اسلاميه موقوف لهله‌ريگه صرف ايتديرمه‌ك وه موقوف لهى يوق بولوب كيتكه‌ن وقف درامدله‌رينى مدرسه‌له‌رنىڭ اصلاحلاريغا ، معارفنىڭ حمايه‌سيگه تخصيص قيلماقدر. بونىڭ اوچون هه‌ر ايشده‌ن ايلگه‌رى توركيه وه مصرنىڭ اوقاف تشكيلاتلاريغا عائد ترتيب وه نظاملارنى تيكشيريب ، اول ترتيب نامه‌لرگه قاراب ، محيطنىڭ شرائطلاريغا موافق توزولغان قاعده‌له‌ر ايله تشكيل قيليشدر. بناءً عليه اوقاف ايشله‌رينى يورغوزوش اوچون اوقاف نظارتيغا مخصوص نظامنامه قيلينر.

§ 13 — مدنى ، اجتماعى بولوم

ماليه نظارتينىڭ وظيفه‌له‌رى

ماليه نظارتينىڭ أڭ برنجى وظيفه‌سى حكومتنىڭ درامدله‌رينى تاپيش وه برامدله‌رينى بيريشدر.

حكومتنىڭ درامدله‌رى ايكى خيلدر: برى ، بى‌واسطه درامد؛ ايكنجيسى واسطه‌لق درامددر.

بى‌واسطه درامدله‌ر: زكات ، عشر وه غيريلار.

واسطه‌لق درامدله‌ر: خارجده‌ن مملکتگه کیره‌دورغان ماللار، متاع‌لاردان آلینیر. بو درامدگومروك آرقالی بولغانی اوچون «گومروك درامدله‌ری» دیلیر.

حکومتنگ احتیاجیغا قاراب وه اجنبی دولتله‌ر برله‌ن بولغان معاهده کوپه‌یه‌دور یاکه که‌مه‌یه‌دور.

مالیه ناظری احتیاجغا قاراب، ملتکه تکلیف قیلنغوچی ویرگی لائحه‌لارینی تیارلایدر؛ لائحه‌لارینی قانون قوتیگه کیرگیزیش اوچون چاره کوره‌دور. احتیاجغا قاراب بولادورغان کوچوروش، اوزگه‌رتدیریش کبی ایشله‌رنی ناظرلار هیئتی‌نینگ مصلحتی برله‌ن قیلادر.

یه‌گی پول چیقازیش ایشله‌ریگه قاراشلق معامله‌له‌ر مالیه نظارتینینگ وظیفه‌له‌رنده‌ندر.

مالیه ناظرینینگ هه‌ر ییل باشندا حاضرلایدورغان درامد وه برامد حسابنامه‌سیگه بودجه یعنی میزانیه دیب نام بیریلیر. میزانیه‌سی بولماغان یعنی درامد، برامدله‌رینینگ حسابی بولمایدورغان حکومت یوقدور.

§ 14 — تجارت وه زراعت نظارتینینگ وظیفه‌له‌ری

پاختا زراعتی، ایپه‌کچیلك، کیله‌مچیلك، یون، تیری، ایچه‌کچیلك وه هه‌ر تورلو توقوماچیلق، کانلار، مملکتنینگ حیواناتی چاروا وه باشقا شونگ‌غا اوخشاش مملکتگه بایلق کیلتروچی مختلف اقتصاد ایشله‌رینی توزوب قورادر. چنانچه — ایپه‌ك، پیلله اصلاحی، پاختا اوروغینینگ اصلاحی، گورونچ دهقانچیلقلاری کبی ایشله‌رنی یه‌گی زمانداغی آلات، اسباب، ماشینه‌له‌ر برله‌ن یه‌نگیلله‌شترمه‌ك اوچون شرقی تورکستاننینگ هه‌ر تورلو زراعت وه تجارت ایشله‌ریگه خارجدان متخصص کیلترمه‌کدر.

(دوامی کیله‌جه‌ك ساندا)

آوروپا مطبوعاتندا شرقی تورکستان

1 — وارشاوانینگ "Wschód-Orient" («شرق» ناملی لهجه‌-اینگلیزچه

چیقادورغان مجموعه‌سینینگ شو ییلغی مای 13نچی نسخه‌سنده، 36—46 بیتله‌رنده، باش محرریمز چوقای اوغلی مصطفی بیکنك «شرقی تورکستان حقنده» باشلقلی له‌هچه‌-اینگلیزچه مقاله‌سی باسیلیب چیقمشدر.

2 — شرق مسئله‌له‌ریگه دائر قیمتلی یازیلار نشر ایتوچی مشهور آلمان مجموعه‌سی "Ost-Europa" («شرقی آوروپا»)نك شو ییلغی آپریل سانندا، 411—417 صحیفه‌له‌رنده، محررله‌ریمزده‌ن «تاڭری بیردی»نك «شرقی تورکستان» باشلقلی مقاله‌سی نشر ایتلمشدر.

* * *

هندستانداغی تورکستان مهاجرله‌ری تورموشندان

I — پشاورده

هندستانداغی تورکستان مهاجرله‌رینینگ ایشله‌ری کون ساین یاخشلاشیب تورویدور. تورکستان مهاجرله‌ری یاشاب تورغان هندستان شهرله‌ریگه سیاحتله‌ر قیلیب، مهاجرله‌رنی اونده‌ب، غفلتده یاتماقلار دیب حرکتله‌ر قیلنماقدا. مهاجرله‌ریمز آراسنداغی نزاعلار یوقاتیلیب، یتیمله‌رینی اوزله‌ری باقیش وه آولوکله‌رینی اوزله‌ری کوموش اوچون چاره کورولدی. پشاورده‌کی «جمعیت المهاجرین تورکستان»نینگ حاضر یوزده‌ن آرتیق مستقیم اعضاسی بار. مدرسه‌سی هه‌م کیچه مکتبی بار. بو مکتب شهر اورتاسندا بولوب، کیچ ایشده‌ن بوشاغان مهاجرله‌ریمزنی اوقوتماق مقصدیله آچیلمشدر. ایمدیلك 45 نفر مداومی بار. بو مکتب اوچ صنفلی بولوب، سوادسزلارغا مخصوص احتیاط صنفی باردر. آنا تیلی، فارسی، عربی، اینگلیز، اوردو تیلله‌ری ایله حساب وه باشقا درسله‌ر اوقوتولادر. «مدرسة المهاجرین» مهتممی جناب قاری شمس‌الدین، مولوی حبیب‌الرحمن البلغاری، خوقندلی غلام جان، قاری عبدالسلام، حکیم‌بیك اسحاقی وه عبدالله بیك افندیله‌ر آقچا آلماسدان درس بیره‌درله‌ر. بو مکتب بناسندا کوندوزله‌ری تورلو غازیتالار، «یاش تورکستان» وه «یاڭا ملی یول» مجموعه‌لاری تورادر. هه‌رکس باریب مطالعه قیلادر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

مكتبنگ اسبابی ، اوروندوقلاری مكمل بولوب اليكتريق چراغلاری بار. مكتبده جمعه كیچه‌له‌ری درس اوقوتولماسدان مهاجرله‌رنگ يیغیلیشی بولوب تورادر. 17 نچی مارتداغی يیغیلیشدا مكتب اوچون اعانه توپلاندی. مذكور يیغیلیشدا بومبای‌داغی جمعیتنگ وكیلی قاری الياس افندی هه‌م بار ايرديله‌ر. بو افندينگ تكليفی ايله هه‌م جمعيت ايشله‌رينگ آلغا كيتيشينی كوزده توتوب سيدنار بوتا خان توره افندی «جمعیت‌المهاجرين توركستان»غا رئیس اولاراق سايلانديلار. بو كيشی خوقندلی بولوب ، قورباشیلق چاغندا روسلار ايله جهاد قيلغان بر ذاتدر. اونگچون بوتون مهاجرله‌ر اوگا حرمت كورسه‌توب اطاعت قيلماقدالار.

«جمعیت المهاجرين توركستان» يتيم بالالارنی باقيب توروبدور. كیچیك‌كنه بولسا هه‌م وطن اوچون خدمت قيلماقنی وه اوز ملتينی ايسده‌ن چيقارماسدان بو يولدا چاليشماقنی وظيفه‌سی ديب بيله‌در. جمعيتمزنگ شعارلاری: «بز تورك بالاسی ، وطنمز توركستان. دوشمانمز بر گنه روس وه بولشه‌ويك. بايراغيمز توركستان ملی بايراغی. كوچيمز توركستان مهاجرله‌ری برلگی »در.

پشاورده‌كی جمعيت‌ده برنچی فدائی وه برلك يولندا چاليشقان ذات حبيب‌الرحمن‌البلغاری افندی‌در. بو كيشيگه يوره كده‌ن رحمتله‌ر ايته‌مز.

«جمعیت‌المهاجرين توركستان» كاتبی
شهزاده عبدالله بيك خدايارخان زاده.

II — دهلی‌ده

شو يیلنگ 5 نچی مارتندا دهلی‌ده‌كی «توركستان مهاجرله‌ری برلگی» («انجمن اتحاديه مهاجرين توركستان»)نگ توركمه‌ن دروازه ، كلان مسجدده يالپی مجلسی بولدی. بو مجلسكه انجمنيمزنگ سهارانپور (Saharanpur)، ديوبند (Deoband)، ميرات (Meerut)، عليگر (Aligarh)، گلاوت، اجمير شريف (Ajmeer)، احمد آباد (Ahmadabad) وه دابهوی (Dabhoi) شهرله‌رنده‌كی شعبه‌له‌رنده‌ن‌ده وكيلله‌ر قاتناشديلار. بومبای‌دان وكيل كيلگه‌نی يوق. فقط وكالتاً خطلاری كيلدی: شهر انتظامی أداره‌

سيگه چاقيرو خطی يوبارغان ايديك. بو يیرده‌ن ايكی نفر وكيل كيليب مجلسمزگه قاتناشديلار. محله اهلی هه‌م اشتراك ايتديله‌ر. شوكون مجلس اهلی يوزده‌ن آرتق ايدی. توپلانيش مولان حاجی عبدالحق افندينگ صدارتی آستندا آچيليب وه ماسكاو بولشه‌ويكله‌رينگ توركستاندا قيليب تورغان وحشتله‌رنده‌ن اوزون معروضه‌لار بولوب ، حاضرون كوب تأثيرله‌نيب ، غايت تأريخی بر كون كيچيريلدی. جلسه سوگندا شهر انتظامی أداره‌سنده‌ن كيلگه‌ن وكيلله‌ر نوبت بيله‌ن توروب ، اوزون نطقلار سويله‌ب «سز مهاجرله‌ر اوچون هه‌ر وجهده‌ن ياردم قيلماقا تيارمز» ديديله‌ر وه حاضرون طرفدان اوزون آلقيشلانديلار.

دهلی‌ده‌كی «توركستان مهاجرله‌ری برلگی» ملی ، دينی ايشله‌ريمز وه يورت استقلالی يولندا چاليشماق اوچون قورولغاندر. 1917نچی يیلغی توركستان مختاريتی دورنده‌ن باشلاب 1923نچی يیلغاچا بولغان تجربه‌له‌رنی توركستانلی ملتداشلاريمزنك خاطرلارندان چيقارماي كوز آلديدا ساقلاب ، كيله‌جه‌كده‌كی حياتمزنی ايركينلكده ياشاماغيمز اوچون يورتداشلاريمزنی ملی مجادله‌گه قيزيقترماقله مشغولدر. انقلابنگ باشلانغيچ دورنده تجربه‌لی مليتپرور ، اولوغ شهيد منور قاری وه اونگ ئه‌لنده تربيه‌له‌نگه‌ن ميگله‌رچه قارداشلاريمز اوز ملتيمزنگ بيهبودی اوچون بويوك فداكارلقلار كورسه‌تكه‌ن بولسالاردا توركستانلی ملتداشلاريمز اوز يورتينگ احوالندان ، اوز تأريخنده‌ن بی‌خبر قالغانلارندان اولوغ يولباشچی منور قاری قورتولوش غايه‌سنده توتقان يولندا كوب قيينچيلقلارغا اوچراب ، آخردا رحمسز ، قانخور «گپو» زنداندا آغير حسرتله‌ر ايله مقدس توركستانمزنگ آزادلغينی كورالماي بوتونله‌ی اوزاقلاب كيتدی. اگر بزنگ توركستانلی قارداشلاريمزنگ بارچاسی اوز ملی تأريخينی بيليب ، اوزينگ يورتينی لايقينچا تانيسايدی ، هيچ بروقت بونداي فاجعه‌لارغا يولوقوب ، تورلو رذالتله‌رنی ياشاب ، طبيعت طياره‌له‌ريله ملتچيلك دارالفنونينی بيتركه‌ن منور قاری‌نی بونداي حسرتله‌ترمه‌س ايرديله‌ر.

ماسكاو بولشه‌ويكله‌رينگ بزنگ ساده‌دل قارداشلاريمزنی آلداغان

شعارینگ ایچ یوزی وه پروغراملارینگ تورکلکگه قارشی بولغانلغی آرتق آیدیك آچلیب قالغاندر. تورکلکنی محو ایتمهك اوچون پیدا بولغان بولشهویکلهر بزنگ بیلیمسزلك وه تجربهسزلگیمزدهن فائدهلهنیب ملتیمزگه تورلو رذالتلهرنی روا کوروب کیله یاترلار. ملتیمزنی وه یورتمزنی بو مضر مخلوقلاردان قوتقارماق اوچون منور قاریٔنگ آرقادا قویوب کیتکهن ایشلهرینی تماملاماق باشلیچا ملی قورتولوش مفکورهسینی تارقاتیب یورغان ملتداشلاریمزغا ایسدهن چیقماس بر دستورالعملدر.

ماسکاو وحشیلارینگ بزنگ تورکستانمزغا کورسهتکهن غیرانسانی معاملهسی بزنگ تورکلك قانیمزنی قاینتاب، هیجانغا کیلتیریب توروبدور. بولشهویك روس مظالمندهن قاچیب هندستانغا سیغینغان تورکستانلیلار ملی، وطنی مقصدلار اطرافندا توپلانوب، تورلو شهرلهرده اویوشمهلهر قوروب، اوز غیرتلهریمزنی تورکستان ملی قورتولوش مفکورهسینی تارقاتماقا صرف ایتمهکدهمز. بزنگ بو غربت وه قینچیلقلار ایچنده کون کیچیریب ملی قورتولوش کورهشی اوچون چالیشماغیمز تاگریمز طرفندان مهربانلق ایله بیریلگهن بر الهامدر. اگر سیوگیلی قارداشلاریمز تاگریمزنگ بو الهامنه حرمت کورسهتوب، بو مهاجرت صحنهسندان تجربهلهر آلیب، اولوغ یولباشچیمز منور قاریٔنگ اورنندا جای آلیب تورغان بویوك مجاهدیمز مصطفی بیك افندیمز حضرتلهرینگ رهبرلکلهریله تارقالیب تورغان تورکستان ملی مفکورهسی ایزندهن کیتسهلهر مقدس تورکستانمزنی وه عزیز ملتیمزنی یالغانچی بولشهویکلهر اسارتندهن تیزلیك ایله قوتقاروب، یاقین کیلهجهکده محقق ایرکین تورموشغا ایریشهجهکمز. مهنه بزنگ اعتقادیمز بودر.

یاشاسین تورکستاننگ ملی مفکورهچیلهری! محو اولسون ماسکاو بولشهویك رهژیمی قوروچیلاری!

عبدالله قیوم

سورگون ایسدهلگی

... تاشکند شهریدهن اورتاچا سوداگرلهردهنمهن. کورگهن، کیچیرگهنلهریمدهن برآزغنا یازماقچیمهن. بونلار اوچون مجموعه گزدان کیچیك گنه اورون بیرمهگزنی اوتونهمهن. سوداگرچیلگیمنی 1928 نچی یلغاچا دوام ایتدیریب، بولشهویکلهرنگ خصوصی سوداگرلهرگه قارشی توتقان سیاستی نتیجهسیده ایشیمنی ییغیشتریب، اوزوم تاشکنددهن چیقیب، سمرقند، بوخارا، فهرغانه، ماسکاو، اورنبورغ کبی شهرلهرده یاشیرینچا سوداگرلك قیلیب یوردم. 1931 نچی یلی پاختا قومپانیاسی چیتلهرگه ساتغان پاختانی یتکیزیب بیرهلمای قالغانیدان قولداغی تازه پاختانی چیتلهرگه یوباروب بیرمهکچی بولوب اوز صناعتلاریغا خلقنگ اویندا کی کورپهلهردهن پاختا توپلاماقچی بولدیلار. شونگ اوچون 1931 نچی یلی 2 نچی یانوار کیچهسی بوتون تاشکندده پاختا آبلوقاسی بولوب خلقنگ قولیدا بولغان بیش پوتدان بر پوت گهچه پاختاسینی آلیب، بول بیچارهلهرنی نیچه یوزلهب آچیق محکمه قیلیب، اوچ یلدان اون یلغاچا سولوفکیگه سورگون قیلدیلار. اویدان پاختا چیقماغان کیشیلهرنگ یاتاق، کورپهلهرینی سوکتوروب پاختالارینی آلیب کیتدیلهر. شول کونی کمینه قاچیب ماسکاوغا باردم. برآز وقت کیچکهندهن سوڭ بر کیچهسی «گپو»دان ایکی کیشی کیلیب مهنی اوشلاب قاماقغا آتدیلار.

ماسکاو تورمه خاطرهلاریدان: 1931 نچی یلنگ اوکتابر آیلاریدا بوترسکی تورمهده ایدم. قولیمداغی تیللهلهریم ایله باشقا نهرسهلهریمنی آلدیلار. 5000 سوملق مبلغم بارایدی. «قالغان تیللهلهرڭ قایدا؟ بیرمهسهڭ عمرڭ تورمهده اوتهدر» دیب هەرکون کیچهسی آلیب چیقیب تاڭ آتقونچا قینادیلار. تورمهده مهندهن باشقا اوروس، ئهرمهنی، یهودی سوداگرلهریدهکوب ایدیلهر. برهولهر اون مینگ سوم، برهولهر بیش مینگ سومغاچا بیرگهن تیللهلهری اوچون نوبتلهری ایله اوچ یلدان 10 یلغاچا محکوم ایتلیب، سورگون قیلندیلار. جملهدهن کمینهگه ههم اوچ ییللق حکم قیلیب، سولوفکیگه جوناتدیلار. تورمهده ایکهن چاغیمدا منان رامز، تیمیر بیكلهرنی کورگهن ایدم. بولار ملتچیلك ایله عیبلانب حبس ایتلگهن ایدیلهر. سوگرادان خبرم یوق. مهنچه آتیلغان بولسالار کیرهك.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

لاگر خاطره لاری — ماسکاودان بزنی واغونلارغا سالیب ، تورت کیشیلك اورونغا 12 کیشینی سیغدیریب جوناتدیلار. یاتماق بر یاقدا تورسون اولتورماق اوچون هم اورون یوقایدی. شوندای عذاب ایچنده اوچ کیچه-کوندوزدان سوڭ لاگرگه کیلتریب توشوردیلەر. لاگرده ایشلەوچیلەر بر نیچه صفدان عبارت بولوب برنچیسی سیاسی ، 2 نچیسی سوداگر ، 3 نچیسی زیانچیلار ، 4 نچیسی دهقانلار ، 5 نچیسی صفدم گیلەر اوغریلاردر. بولارنگ قیلادرغان ایشلەری:

ایرته ساعت 6 ده چیقیب ، قولیمزده ئەرره (پیچقی)، بالتا ، تیشه 7-6 چاقیریم یوروب اورمانغا بارار ایدیك. تیزه گه قادار قارغا باتیب اورماندا قاراغای کیسیب اوتون قیلیب کیچگەچه نه قایناق سو ، نه نان ، نه آش بار. اوزیمزگه بیرگەن 250 غرام قارا نانـنگ یارمینی اورماندا ییب ، یارمینی کیچقورون ساعت 8ده ایشدەن قایتب کیلگەندەن سوڭ ییر ایدیك. لاگرده آرقا-آرقاغا تیزیلیب توروب آلغان شوربانی ایچمه کچی بولغانمزدا ساسیغان بالق ایله موزله گەن کارتوشکا (بەرەنگی ، کارتوفیل)نگ بویی ایچیمزنی بولاترا تورغانیدان یالغز چای ایله یاتیب ، ایرتەسی یەنه ایشکه کیتەر ایدیك. لاگرده مرحوم منور قاری آکام تودەلەریدەن صدرالدین تاجی‌خان اوغلی، شاه اسحاق قاری ، ظاهرجان هاشم وه برنیچه آرقاداشلارینی کورگەن ایدم. بولارنگ احوالی آغیر حالدا ایدی. خداوند کریم اوزی رحم ایلەسین.

...مەن بر کیچه خداغا سیغیب ، یاشیرینغنا یولغا چیقیب ، اورمان-اورمان قارکیچیب ، ایکی کون سوگرا استانساغا یاقین کیلدم. سوگرا کیچەسی کیته تورغان پویز (ترەن) گه بیلەتسز اولتوروب کیتدم... ماسکاوغا یتیشیب .... لەر ایله کوروشوب ... نهایت تاشکندگه کیلسەم بوندا بزنگ صفداغی بارچا سوداگرلەر «گپو» قولیغا توشوب کیتکەنلەر ایکەن. 1932 نچی یلی ایول آیدا کاشغارغا اوتوب بولشەویکلەر قولیدان قورتولدم.سوگرادان عائلەم ایکی اوغلوم ایله برلکده یتب کیلدیلەر. کاشغاردا

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Steglitz
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4
مسئول مدیری: دوقتور طاهر شاکر.

بر ییل یاشادق. 1933 نچی ییلی آوگوست آیدا پشاورگه کیلیب یتیشیب ، مونداغی یورتداش مهاجرلەریمز ایله کوروشوب ، بولارنگ بو ییرده اوز وطنلاریداغیدیك ایرکین یاشاب تورغانلارینی کوروب کوب سیویندیك...

بیك اوغلی

*

آرتی آچیلغان بر یالغان

شو ییل باشندا موسقوادا بولوب اوتکەن 17نچی فرقه قورولتایندا تورکستان نامندان سویله گەن باومانغا اوخشاش «صنعی تورکستانلیلار» ساویت حکومتینك تورلو ساحه لاردا قازانغان یوتوقلاریندان ، پاختا ایله بر قاتاردا تاش کومور یوتوقلاریندان لاف اورغانلار ایدی. بولشەویکلەرنك بو یالغانینی باشندا باومان‌نك اوزی اوتورغان اورتا آسیا بیوروسینگ ناشر افکاری «پراودا ووستوکا» غازیتاسی (34 .4 .8) باش مقالەسنده رد ایتمه کدەدر. بو تاشکند غازیتاسینك یازغانیغا کوره ، 1933نچی ییلی اورتا آسیا تاش کومور کانلاری ، موسقوانك بیلگیلەدیگی پلان بویونچا ، بر میلیون بر یوز بیش تونتا (بر تونتا تخمیناً 62 پوتدر) کومور چیقارمالی ایدیلەر. حالبوکه چیقاریلغان کومورنگ مقداری 769 میگ تونتا (70%) در. بونگ اوستیگه کومورنی ایشلەب چیقاریش بهاسی 14 یاریم فائض کوتەریلیب ، اورتا آسیا کومور ترەستی اوچ میلیون سومغا یاقین زیان کورمشدر...

*

یاپونیادان تورك سلامی

(توکیودان «یاڭا ملی یول» باشقارماسیغا کیلگەن تلغرام)

«9نچی‌دەن 12 نچی مایغاچا یاپونیا' قوریادا یاشاوچی تورك-تاتارلارنك عمومی قورولتایی توپلاندی. قورولتایدا ملی مسئلەلەر قارالدی. یاپونیا اوچون مرکز بیلگیلەنیب ، عیاض اسحاقی بك عمرلك رئیس سایلاندی. قورولتای آذربایجان ، تورکستان ، قریم ، ایدیل-اورال ملی اویوشمالاریله نشریاتلارینی یوره کدەن سلاملار. رقیه»

Yach Turkestan

Mai 1934 (Le jeune Turkestan) No. 54

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنگ بیتلەری آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونە شرطلەری:

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

«یاش تورکستان» نشریاتی

وقتیله مجموعەمزدە بیلدیردیگمز تورکچە-فرانسزچا «تورکستان خریطەسی» ایله محررلەریمزدەن اقتصادچی دوقتور طاهر شاکر بیکنگ «تورکستان پاختا خوجالغی» نام تورکچە اثری باسیلماقدادر. یاقیندا ساتیشغا چیقاریلاجاقدر.

اعتذار: «ابوالنصر ناجی» افندی ایله باشقا توغانلاریمزنگ منور قاری حقیدە یازغان معلوماتیلە شعرلەری مجموعەمز تیریلیب بیتکەندەن سونگ کیلگەنیدەن نشری کیلەجەک سانغا قالدی.

قیدیریش — اورتاغم محمد علی، سەندەن هراتدە آیریلمشدم. قندهارە کیتمشدک. هیچ خبر آلامادم. نەردەسنگ؟ مجموعە واسطەسیلە آدرەسنگی هیچ اولمازسا ساغلغنگی بیلدیر. انوری

مجموعەمزگە تیگیشلی هەر تورلو یوللانمالار اوچون آدرەس:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France